

ATXSTX.SWAROVSKIOPTIK.COM

ÚPLNĚ NOVÝ POHLED

NOVINKA ATX / STX: MODULÁRNÍ TELESKOPY

Modelová řada ATX/STX přináší úplně novou úroveň funkčnosti teleskopů.

Vůbec poprvé lze upravit výkon teleskopu pomocí velikosti objektivu.

Chcete-li například pozorovat ptáky na mořském břehu nebo mělčinách, můžete si vybrat objektiv s průměrem 95 mm a využít brilantní rozlišení detailů při 70násobném zvětšení. Na další výpravu nebo na delší pobyt v terénu si můžete jednoduše vybrat kompaktní objektiv s průměrem 65 mm. Budete tak lépe vybaveni pro každou situaci a budete mít jistotu, že vám neunikne žádný zajímavý okamžik.

ATX 25-60x65

ATX 30-70x95

ATX 25-60x85

SWAROVISION

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI OPTIK KG
Tel. +43/5223/511-0
info@swarovskioptik.at
facebook.com/swarovskioptik

SWAROVSKI
OPTIK

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

2
2012

Ptačí svět – časopis ČSO

Ročník XIX, číslo 2/2012

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO)

Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34

150 00 Praha 5-Smíchov, tel/fax: 274866700, <http://www.birdlife.cz>,
e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada:

RNDr. Alena Klvaňová, PhD., klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorkaMgr. Jaroslav Cepák, PhD., krouzkovaci_stanice@nm.czIng. Adolf Goebel, PhD., adolf.goebel@post.czMgr. Lucie Hošková, lucie.hoskova@birdlife.czMgr. Barbora Kaminiecká, barbora.kaminiecka@nature.czIng. Kamil Čihák, cihak@birdlife.czIng. Jiří Sládeček, sladeczek@psp.czMgr. Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.czMgr. Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz

Vychází dvakrát ročně (v dubnu a listopadu).

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček

Tisk: CORAX Group s.r.o., Brno

Jazyková korektura: Igor Pejchal

Toto číslo vyšlo 31. 10. 2012 v nákladu 2 500 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 1. 3. 2013. Distribuováno bude v dubnu.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Poděkování Igoru Pejchalovi a všem autorům textů i fotografií.

1. strana: Káně rousná (*Buteo lagopus*) objektivem Vladimíra Gahury.

Více na str. 12 a 13.

ČSO

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné zájmové sdružení profesionálů i amatérů, zabývajících se výzkumem a ochranou ptáků, zájemců o pozorování ptáků a milovníků přírody. V současné době má více než 2500 členů. ČSO realizuje vlastní i mezinárodní projekty výzkumu a ochrany ptáků a jejich prostředí, popularizuje a propaguje ochranu ptáků. V České republice zastupuje mezinárodní organizaci na ochranu ptáků a jejich prostředí BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech (každý stát zastupuje jedna organizace). Jeho cílem je zabránit vyhubení jakéhokoliv ptačího druhu na Zemi, snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit území a stanoviště, která mají pro ptáky zásadní význam, a tím přispět k udržení celosvětové biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Výstižně BirdLife International charakterizuje jeho motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (*Together for birds and people*).

Časopis nebyl v roce 2012 finančně podpořen v žádném grantovém řízení. Na jeho vydávání přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti. Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte také webové stránky časopisu www.birdlife.cz/ptacisvet.html a profil na Facebooku – www.facebook.com/Ptacisvet.

Ptačí svět získávají členové ČSO zdarma, ostatní si jej mohou předplatit e-mailem, poštou či telefonicky na adrese ČSO.

Věnujte předplatné s dárkovým listem s ilustrací Jana Hoška!

Roční předplatné 115 Kč.

Dárkové roční předplatné 135 Kč.

Úvodník / Tomáš Bělka

Z terénu i kanceláře / Zdeněk Vermouzek

Co přinesl poštovní holub

2 | Neobyčejný příběh obyčejného hnízda / Jiří Česák

2 | Vlaštovky – věrné nevěrnice / Jaroslav Cepák

Letem ptačím světem / Barbora Kaminiecká

2 | Opilí brkoslavi

2 | Mořské kachny mizí

2 | Slavili jste Den supů?

Poznáte...?

3–5 | Poznáte pěnkavy? / Jaroslav Koleček, Jan Hošek

Z významných ptačích území

6–7 | Ptačí oblast Broumovsko / Josef Vrána

8 | Monitoring včelojeda lesního / Vojtěch Mrlík

Rady, tipy, návody

9 | Jak pomoci skorcům vodním s hnízděním / Petr Lang

10–11 | Fotografování živé přírody – I / Martin Mecnarowski

Objektivem...

12–13 | Objektivem Vladimíra Gahury

Mladým ornitologům

14 | Krutihlavovy hlavolamy / Vladka a Vojta Sládečkovi

15 | Komiks / Vašek Bartuška

Zajímavosti z ptačí říše

16 | Skvrnění čejčích vajec: signál o kvalitě samičky nebo tloušťce skořápky? / Martin Bulla

16 | Krátké zajímavosti / Alena Klvaňová

Proč se příbuzné druhy liší zpěvem a zbarvením?

Buňňáčci poznají své příbuzné po čichu

Hluk zvyšuje mortalitu mláďat

17–19 | Proměny české avifauny / Martin Vavřík a Jiří Šírek

Ze života ČSO

20 | 90 let BirdLife International / Alena Klvaňová

Ptáci v ohrožení

21 | Stěny nářků / Lukáš Viktora

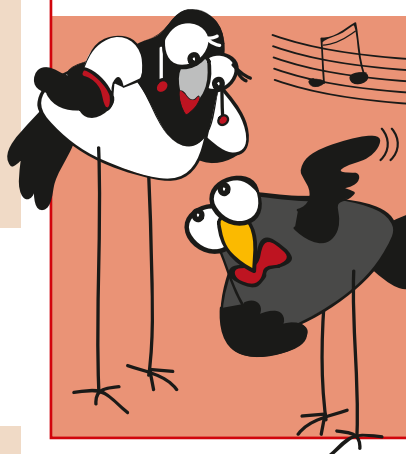
Za ptáky do světa

22–24 | Vranské jezero – mezi mořem a horami / Eva Kolářová

Obálka C

Rodinná oslava dvacetin Ptáka roku / Lucie Hošková
Kalendář akcí ČSO

Ornitologický ples již poosmé Srdečně vás zveme na ples ČSO,

který se bude tradičně konat

25. ledna 2013
od 20.00 hod.v Kulturním domě barikádníků
„Na Barče“(Saratovská 20, Praha 10).
Pozvete přátele i rodinu, zábava
po celý večer zaručena, nebude
chybět ani tombola a výhry
s ornitologickou tematikou!Další informace brzy
na birdlife.cz nebo
ve Spolkových zprávách.

Foto: J. Belková

Doufám, že se na mne nebudou autoři známého českého filmu „Musíme si pomáhat“ zlobit, když budu parafrázovat název jejich díla na „Musíme jim pomáhat“. Myslím tím pomáhat ptákům, samozřejmě. V poslední době se ve výboru ČSO často hovoří o financích. To proto, že jich není nazbyt. Scházejí na mnoho věcí, které by se měly pro ptáky a jejich ochranu udělat. A přitom plánů je hodně. Je potřeba pokračovat ve výkupu pozemků na Josefovských loukách, rádi bychom vydali některé nové publikace, rozjeli další projekty na ochranu ptáků, či poskytli ještě lepší servis členům. Ačkoliv se snažíme šetřit, kde se dá, peněz nezbyvá. Nechceme ani jít cestou plošného zvyšování členských příspěvků. Moc dobře si uvědomujeme, že by to velmi zatížilo kapsu mnohých z vás. Přesto si vás dovoluji požádat, abyste zvážili možnost jednorázově přispět nebo pravidelně přispívat mimo rámec členských příspěvků. Proto jsme pro vás připravili tzv. transparentní účet, kde může každý sledovat, nač a kolik peněz přispěl, a jak se peníze dále pohybují. Pro ty, kteří si z jakýchkoliv důvodů nepřejí darovat finance touto formou, nabízíme možnost zaslat peníze na běžný účet, tak aby zůstali v anonymitě.

Díky některým z vás se letos podařilo už pár věcí podpořit. Sehnali jsme peníze na příkrmování ohrožené populace supy mrchožravého v Makedonii a zajistili tak úspěšné vyhnízdění několika párů, od soukromého dárcce jsme obdrželi nový notebook pro kancelář ČSO, vykoupili jsme další 2 ha Josefovských luk a mohli pokračovat ve zlepšování tak oblíbené faunistické databáze. Bohužel se nám přes enormní snahu dosud nepodařilo vypátrat daru z dědictví po manželce Veleoslava Wahla. Kdyby se nám to přece jen podařilo, byl by to první velký dar, získaný odkazem ze zvěsti.

Nedávno jsem kdesi četl, že Češi patří ke světové špičce v dárcovství. To mě opravňuje doufat v to, že tomu tak bude i při zasílání finančních darů na účet naší společnosti. Já vám mohu slíbit, že s vašimi penězi bude rozumně naloženo.

Tomáš Bělka, člen výboru ČSO

Foto: H. Hillebrandt, CC-BY-SA-3.0

Čejka chocholáta patří mezi naše nejrychleji ubývající druhy ptáků. Hlavními ohrožujícími faktory jsou zejména úbytek mokřadů a změny způsobu hospodaření na polích a travních porostech. I pro účinnější ochranu tohoto druhu je proto potěšující, že petice Za obnovu zemědělské krajiny se setkala s velkým ohlasem. Podporují ji nejen ornitologové a další přírodovědci, ale i myslivci, lidé z obcí zasažených splachy půdy a všichni, kdo si uvědomují nutnost citlivého hospodaření v krajině. Věříme, že společně se nám podaří prosadit podobu zemědělských dotací podle principu Veřejné prostředky za veřejné hodnoty – aby z nich měli prospěch jak zemědělci, tak krajina a její obyvatelé.

Program Celoevropský monitoring běžných druhů ptáků (PECBMS) završil 10 let existence. Výsledky programu použila řada evropských vědců a publikovala je v 18 vědeckých pracích v mezinárodních odborných časopisech. Výsledky také pravidelně využívá Evropská komise jako oficiální indikátory Evropské unie. Aktuální trendy a indikátory pro 148 druhů založené na datech z 25 zemí Evropy mimo jiné ukazují, že od roku 1980 jsme přišli zhruba o 300 milionů polních ptáků. Více na www.ebcc.info/pecbm.html a v letáku, který na vyžádání zašleme.

Jaro ožívá, česká část mezinárodního programu Spring Alive, je stále oblíbenější. Letos se sešlo 4 001 pozorování pěti ptačích poslů jara (oproti 2 647 pozorování loni), což nás řadí na šesté místo v Evropě. Na podzim můžeme na www.springalive.net sledovat přilet našich ptáků do oblastí, kde stráví zimu.

V září jsme uspořádali v Josefově Dole v Jizerských horách akci pro 13 rodin s dětmi, které strávily víkend plný ptačích her, pohádek a soutěží na téma Oslava 20. narozenin Ptáka roku. Akce se velmi vydařila (více na 3. straně obálky), a tak plánujeme další v příštím roce!

Úspěšně proběhl další rok monitoringu druhů přílohy I směrnice o ptácích v Ptačích oblastech, i když vzhledem k výraznému snížení finančních prostředků jsme museli omezit jeho rozsah. Podoba monitoringu v dalších letech je značně nejistá.

Aktivní ochranu ptáků zajišťuje ČSO i tím, že vstupuje do řízení, při nichž se neobejdeme bez cenných podkladů od místních členů. Letos jsme se účastnili více než pěti desítek řízení. Podařilo se nám např. odklonit trasu přeshraničního závodu v orien-

tačním běhu v Ptačí oblasti Východní Krušné hory mimo místa výskytu tetřívků nebo vyloučit používání biocidů v I. zóně CHKO Orlické hory.

Počtvrté proběhl monitoring ptáků v Ptačím parku Josefovské louky. Nejvýznamnějším hnízdícím druhem byla čejka chocholáta (tři hnízda), nejpočetněji hnízdili rákosníci zpěvní a budníčci menší. Do seznamu ptáků parku přibyli nově holub doupňák a šoupálek krátkoprstý.

Na podzim jsme koupili 2 ha pozemků na Josefovských loukách, které ČSO vlastní spolu s Pozemkovým fondem. Dohromady vlastníme 13,5 ha, tedy 17,5 % celé rozlohy luk. Dne 6. října se tu konala teambuildingová akce – firma Europ Assistance, které tímto děkujeme, strávila den prací a podařilo se jí vyčistit 200 m odvodňovacího kanálu od náletových dřevin.

Ve dnech 6.–7. října koordinovala ČSO poprvé v historii Evropský festival ptačtva. Rychlým a profesionálním zpracováním výsledků z celé Evropy a střední Asie jsme si vysloužili uznání partnerských organizací BirdLife.

Ve spolupráci s TV Nova a Městským úřadem v Kolíně se v rekordní době 1 měsíce podařilo zabezpečit protihlukovou stěnu na nově budovaném silničním obchvatu Kolína u Polep, kde hynuly desítky ptáků (více na str. 21).

Pokračovala spolupráce s univerzitou ve švédském Lundu. Z 10 rorýsů obecných, kterým jsme v roce 2011 instalovali geolokátory, se podařilo odchytit 3 ptáky. Jim a dalším 17 rorýsům byly instalovaly geolokátory nové. Doufáme, že získáme cenná data o rorýsích migračních trasách.

Neobyčejný příběh obyčejného hnízda

V roce 2010 zahníždily vlaštovky v dílně v obci Ráby u Pardubic. Hnízdo si přilepily ke dřevěnému trámu v místnosti, kterou se několikrát denně prochází do zahrady a k voliérám s okrasným ptactvem. Jednoho dne hnízdo spadlo i s mláděty na zem. Naštěstí pád z dvoumetrové výšky vlaštovky přežily, ani hnízdo nebylo rozbité. Když to pan Zelinka zjistil, dal ptáčka s hnízdem do malé krabíčky, na trám přibyl podložku a na ni položil nové hnízdo s mláděty. Všech pět vlaštovek bylo zdárně vyvedeno. V roce 2011 si vlaštovky hnízdo jen nepatrně upravily a dvakrát vyvedly mladé. Dne 16. června 2011 jsem u hnízda chytil a okroužkoval samečka. Následně 19. 6. mně strýc telefo-

Foto: J. Česák

noval, že chytil do ruky vlaštovku u hnízda a má kroužek. Podotknul, že kroužek není můj, ale že je pravděpodobně cizí. Za pomoci lupy jsme s manželkou zjistili, že samička (na obrázku dole) nosí kroužek s nápisem BIRDLIFE MALTA VALLETTA. Zpětné hlášení této vlaštovky, která byla označena na jarním tahu na Maltě, bylo v únoru 2012 EURINGem (Unie

evropských kroužkovacích centrál) vyhlášeno jako desetimiliontý záznam v evropské databázi (Ptačí svět 1/2012). V následujícím roce jsme netrpělivě čekali, jestli se vlaštovka s maltským kroužkem vrátí. Dne 8. 4. 2012 se objevil sameček. Jak ho strýc uviděl, šel otevřít dveře do dílny a během několika vteřin sameček vletl do místnosti, zkontroloval hnízdo a zase vylétl na dráty. Tak to probíhalo několikrát denně po dva týdny. Bylo zřejmé, že čeká na samičku a my samozřejmě také. Už jsme pomalu ztráceli naději, že se vrátí. Až 21. dubna jsme se dočkali. Sice jsme si nebyli jistí, jestli to je ona, ale nechtěli jsme ji rušit odchyt, aby hnízdiště neopustila. Dne 27. května při kroužkování mladých v hnízdě jsem naši známou vlaštovku s maltským kroužkem odchytal a vyfotil. Letos v dílně vyhníždily dva páry vlaštovek, podařilo se odchytit obě samičky a čtyři samečky, ale záhadou nám je, že ani jeden nebyl ten loňský. „Česko-maltský“ pár vyvedl dvakrát po pěti mláďatech. A teď budeme netrpělivě očekávat, jestli se i v příštím roce samička vrátí do stejného hnízda. ─ Jiří Česák, Ráby

Vlaštovky – věrné nevěrnice | Rodinné vztahy vlaštovek, jedněch z nejčastějších ptačích obyvatel lidských sídel, zajímají člověka od nepaměti. Pár vlaštovek, vracející se každé jaro na své hnízdo, je zosobněním lidského ideálu a touhy po věrnosti domovu a jeden druhému. Rodinný život vlaštovek ale ve skutečnosti není tak idylický a nad jeho spleťtostí by zaplesal ne jeden scénárista televizních seriálů. Pokud se podíváme na věrnost rodné hrouď, je především doménou samců. Ti tvoří více než 90% všech jedinců, kteří se v následujících letech usadí v místě narození. Dospělí ptáci, kteří už jednou zahnížděli, jsou hnízdišti mnohem věrnější, ale opět převažují spíše samci. Ti (pokud úspěšně prezimují v Africe) přilétají dřív a čekají na přilet samic (bez ohledu na to, jestli

Foto: J. Česák

se jedná o jejich loňskou partnerku). Samice se dostávají většinou o 14 dnů později a v některých letech přiletí až koncem května. Vlaštovky jsou sice sociálně monogamní, tj. tvoří pár, společně staví hnízdo a pečují o mláďata, ale pokud jde o otcovství, není to vůbec růžové. Např. v kolonii 30 párů na statku v jižních Čechách bylo zhruba 30% mláďat v hnízdech mimopárových (otcem nebyl samec, který tvořil se samicí pár). Při odchycích v této kolonii navíc zjišťujeme, že se zde vyskytují samci, kteří se neúčastní hnízdění, ale pouze se snaží spářit s některou ze „zadaných“ samic. To potvrzuje i zmiňovaný případ na hnízdišti v Rábech, kde byli u 2 hnízd odchyceni 4 samci. Právě proto jsou vlaštovky vděčným objektem výzkumníků zabývajících se pohlavním výběrem u ptáků. ─ Jaroslav Cepák, Kroužkovací stanice NM Praha

Opilí brkoslavi

Nejen lidé mají problémy s alkoholem a s tragickými následky jeho požití. Brkoslavové američtí (*Bombycilla cedrorum*), blízcí příbuzní našich brkoslavů severních, si rádi pochutnávají na bobulích a plodech všeho druhu. Nedávno vyděsila obyvatele Los Angeles celá hejna brkoslavů, kteří za bílého dne naráželi do domů a plotů a hromadně hynuli. Vědci pitvou zjistili, že ptáci před kolizí s překážkou požíli nadměrné množství bobulí pepřovce brazilského (*Schinus terebinthifolius*). Tento okrasný a snadno se šířící strom pochází z jižní Ameriky. Trávicí systém brkoslavů si poradí i se zkašenými plody a je schopný odbourávat vzniklý etanol. S plody pepřovce to však ptáci zřejmě přehnali a etanol způsobil ptákům opilost, se kterou se nedokázali vypořádat. S ojedinělými případy opilých ptáků se vědci již v minulosti setkali, v tomto případě se však poprvé jednalo o celá hejna, která uhynula v důsledku nadměrné konzumace zdánlivě neškodných bobulí.

Podle H. Kinde et al. (2012), *Journal of Ornithology* 153: 995–998.

Foto: K. Cole, CC-BY 2.0 Generic license

Mořské kachny mizí

Podrobný výzkum prováděný v letech 2007–2009 v Baltském moři odhalil, že v porovnání s lety 1992–1993 „zmizely“ téměř tři miliony hoholek ledních (*Clangula hyemalis*), takže má tento druh nově v Červeném seznamu IUCN pro rok 2012 status „zranitelný“. Počty kajky Stellerovy (*Polysticta stelleri*), již dříve uváděné jako zranitelný druh, dále poklesly o 66%. Ještě hůře je na tom turpan hnědý (*Melanitta fusca*), nově zařazený mezi ohrožené druhy. Celkové počty zimujících kachen v Baltském moři poklesly asi o 60%. Jejich hlavní potravou jsou mlži, zejména slávky a ústřice, jejichž množství rovněž klesá, a došlo i ke změně jejich distribuce a velikosti. Z lidských činností jsou pro kachny limitující zejména likvidace života na mořském dně způsobená rybolovem, znečištění pobřeží ropnými produkty, lov a zamoření pobřežních vod chemikáliemi.

Podle birdlife.org/community/

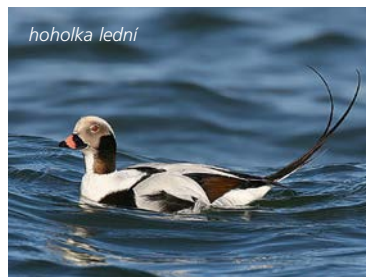

Foto: W. Wamder, license GFDL 1.2, Wikimedia Commons

Slavili jste Den supů?

Partneři BirdLife International a další organizace si letos 1. září připomínali celosvětově kritickou situaci supích populací a představovali široké veřejnosti výjimečnost těchto ptáků. V Asii a Africe již některým druhům hrozí vyhynutí. Supi hrají nezastupitelnou ekologickou roli při likvidaci mršin a odpadků, čímž omezují výskyt nebezpečných chorob, jako je antrax či botulismus, a zároveň jako potravní konkurenti brání přemnožení krys, potkanů a toulavých psů. Na Indickém poloostrově klesly populace tří dříve běžných druhů supů v důsledku konzumace mršin dobytka ošetřeného protizánětlivým lékem s obsahem diklofenaku o 97%. V Africe čelí supi rovněž otravám z hojně užívaných chemikálií, je ničeno jejich přirozené prostředí a v neposlední řadě jsou loveni pro použití v tradiční medicíně a jako trofeje. Přidáme-li k tomu ještě časté úhyny na sloupech elektrického vedení, tonutí v nezabezpečených rezervoárech vody a přímé pronásledování či rušení na hnízdištích, nejsou supí vyhlídky do budoucna nikterak růžové.

Podle birdlife.org/community/

Foto: J. C. Eames, BirdLife Int.

Zvonek zelený

Foto: I. Dudíček (practi.net)

Poznáte pěnkavy?

Pěnkavovití ptáci provázejí každého ornitologa už od prvních krůčků. S většinou našich druhů se totiž můžeme setkat po celý rok a prakticky všude – při vycházce otevřenou krajinou, v lesích od nížin po nejvyšší hory nebo třeba na krmítku za oknem. Na jaře a v létě nám svým zpěvem zpřijemňují život ve městech i na venkově, mimo hnízdní období můžeme většinu pěnkavovitých často pozorovat v hejnech jako drobné ptáčky ozývající se nenápadnými kontaktními hlasy.

Většina druhů se vyznačuje atraktivním zbarvením a příjemným zpěvem. Proto byly v minulosti vyhledávaným cílem čízbářů a klec s čížkem, stehlíkem či konopkou tvořila nezbytný doplněk mnoha domácností. Pěnkavovití jsou na první pohled nápadní také mohutnými, kuželovitými zobáky – živí se převážně rostlinnou potravou, zejména semeny a bobulemi, hmyzem krmí pouze mláďata. Na území ČR bylo zjištěno celkem 19 druhů, z nichž 11 také pravidelně hnízdí.

V tomto vydání se budeme věnovat oběma našim pěnkavám, zvonohlíku, zvonku a čížkovi – běžným druhům pěvců přibližně do velikosti vrabce. Všechny druhy lze v přírodě při troše cviku poměrně snadno a spolehlivě určit – pokud není dobře patrné jejich zbarvení, stejně dobře nám napoví hlas či zpěv. U většiny druhů je dobrou pomůckou zbarvení křídel a ocasu.

Pěnkava obecná patří k našim nejhojnějším ptáčím druhům. I přes svou početnost však není natolik obecně známá jako třeba kos. Samečkové velikosti vrabce jsou převážně hnědočervení, modrošedá kresba na hlavě je v zimě

nevýrazná. Samička je hnědá. Typickým znakem pěnkav jsou bílé pásy v křídlech a po stranách ocasu, podle kterých pěnkavu spolehlivě určíme i v letu. Samečkův zpěv, znějící jako *rrr-čafčafrrrrajčák*, se ozývá na jaře téměř všude, kde rostou stromy. V letu se ptáci často ozývají poněkud plaše znějícím *jip*. Hlasový repertoár pěnkav doplňuje také ostré vábení *pink* nebo chvějivé *tríf*.

Příbuzná, stejně velká pěnkava jikavec je naším pravidelným zimním hostem. Od pěnkavy obecné se ve všech šatech liší zejména světlivě bílým kostřecem a různě intenzivní oranžovou ve zbarvení hrudi a ramen. Samečci ve svatebním šatě, které můžeme na jaře pozorovat i u nás, mají hlavu, zobák a záda černé. U ptáků v prostém šatě a u samic je hlava šedohnědá a zobák žlutavý. Odlišný je i vrzavý zpěv jikavců a hlas znějící jako *džek*, který můžeme často zaslechnout i v hejnech jiných pěnkavovitých ptáků.

Podobné velikosti jako předešlé dva druhy dosahuje zvonek zelený. Samce s převahou zelené a hnědošedou samici snadno poznáme podle hlasu. Vytrvalý zvonivý zpěv prokládaný táhlým,

drsným *itš* můžeme zaslechnout už během zimy. U sedících ptáků jsou dobře znatelné žluté prapory letek, v letu bývá lépe patrná žlutá báze tmavě zakončených krajních rýdovacích per. Mladí ptáci nás mohou na první pohled svým zbarvením trochu zmást – jsou hnědavě skvrnití a i žlutá barva v křídle a na ocasu je méně výrazná.

Čížek lesní je spolu se zvonohlíkem o poznání menší než výše zmíněné druhy. Žlutozelený sameček je nápadný výrazným žlutým, černě lemovaným páskem v křídle, žlutým kostřecem a krajními rýdovacími pery. Výrazný pásek v křídle nám pomůže určit i méně nápadnou samičku nejvíce podobnou samičce zvonohlíka. Zpěv čížky tvoří různorodé vrzavé a hvízdavé tóny, v letu se ozývá často vábením *tlui* a tvrdým *tet*.

Poslední z pětic, zvonohlík zahradní, se do Evropy začal šířit teprve v průběhu 19. století. Žlutaví samečci i více dohněda zbarvené samičky jsou na první pohled velikostí i zbarvením podobní čížkům a svým ještě bližším příbuzným, divokým kanárům. Na rozdíl od čížků v křídle nemají výrazný barevný proužek a ocas je celý hnědý. Nezaměnitelný zpěv zvonohlíka lze přirovnat k jemnému zvonění svazku klíčů, za letu se ozývá typickým několika slabičným *girrlic*. Během námluv můžeme u zvonohlíků (ale i u zvonka a dalších druhů) často pozorovat tzv. netopýří let, při kterém sameček jen pomalu mává křídly a má široce roztažený ocas.

Všechny představené druhy si můžeme zblízka dobře prohlédnout na krmítku (tažného zvonohlíka až od března), kde nejlépe vyniknou rozdíly v jejich zbarvení, tvaru zobáku, velikosti i chování.

Jaroslav Koleček

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Zvonek zelený (*Carduelis chloris*)

Velikost: 14–16 cm

Prostředí: okraje lesů, zahrady, parky

Výskyt v ČR: stálý, část populace tažná, pravidelně hnízdí na celém území

Stav a početnost v ČR: mírný pokles, 450–900 tis. párů

prostý šat

žlutavý zobák

dva bělavé
proužky
bílý
kostřec

žlutavý
zobák

šedohnědá
hlava

opeření – převaha
olivově zelené

silný,
světlý
zobák

bledě
oranžové
hrdlo a prsa

žluté prapory
ručních letek

♂

♀

krajní rýdovací
pera u kořene žlutá

žluté prapory
ručních letek

zelenavě
šedá hlava

menší,
špičatý
zobák

opeření – převaha
šedohnědé

žlutohnědé
břicho a prsa

šedohnědý hřbet

dvě bílé pásy
v křídle

♀

zvonek
zelený

pěnkava
obecná ♀

Literatura:

- ▲ Bejček V., Šťastný K. a Hudec K. 1995: Atlas zimního rozšíření ptáků v České republice 1982–1985. H&H a Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha.
- ▲ Svensson, L. a kol. 2012: Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu, Jiří Ševčík, Plzeň.
- ▲ Šťastný K., Bejček V. a Hudec K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003. Aventinum, Praha.
- ▲ Šťastný K. a Hudec K. (eds.) 2011: Fauna ČR – Ptáci 3/II. Academia, Praha.

Pěnkava jikavec

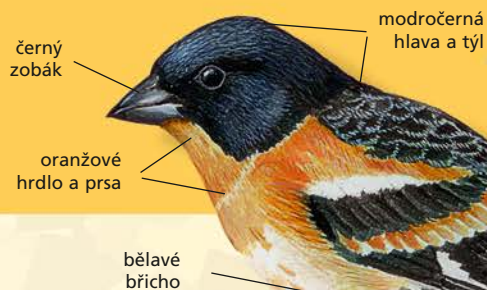
(*Fringilla montifringilla*)

Velikost: 14–16 cm

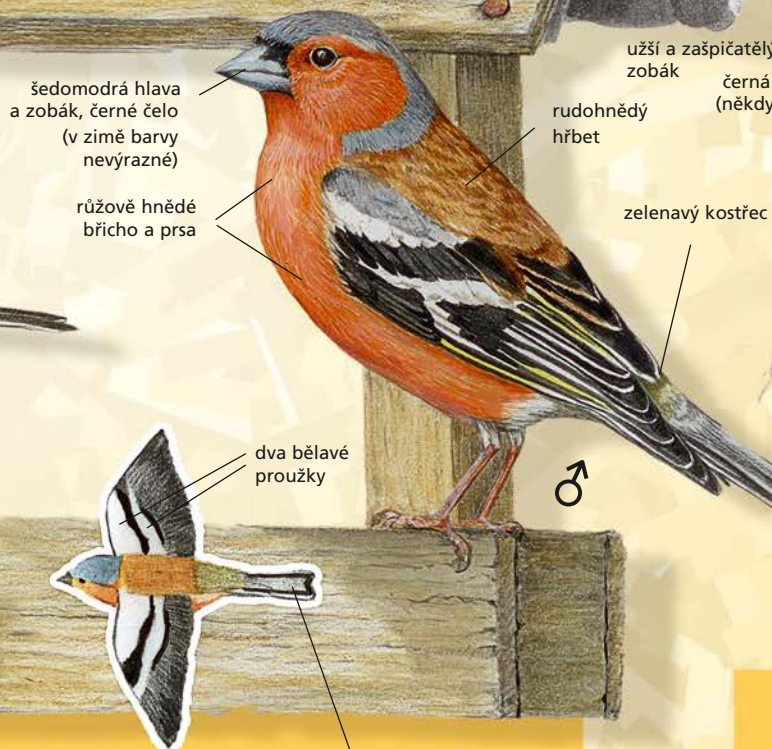
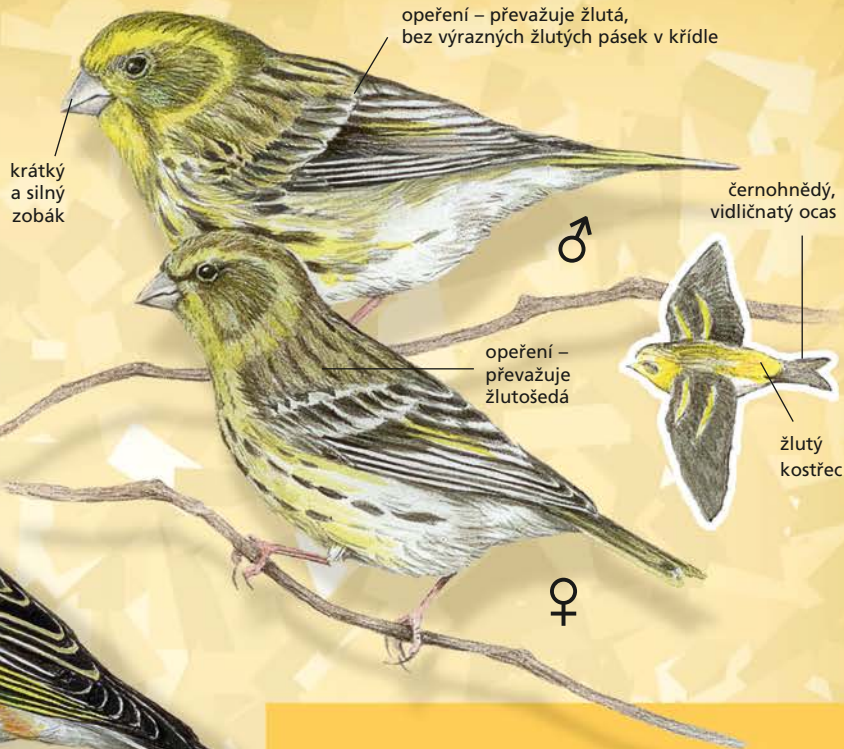
Prostředí: na hnízdišti březové a rozvolněné jehličnaté lesy, v zimě otevřená krajina, rozptýlená zeleň

Výskyt v ČR: nehnízdí, přes naše území jen pravidelně protahuje a početně zimuje (nejčastěji X.–IV.)

Stav a početnost v ČR: v zimě 200–400 tis. ex. (1982–1985), v některých letech invazní výskyt

svatební šat ♂

Pěnkava obecná

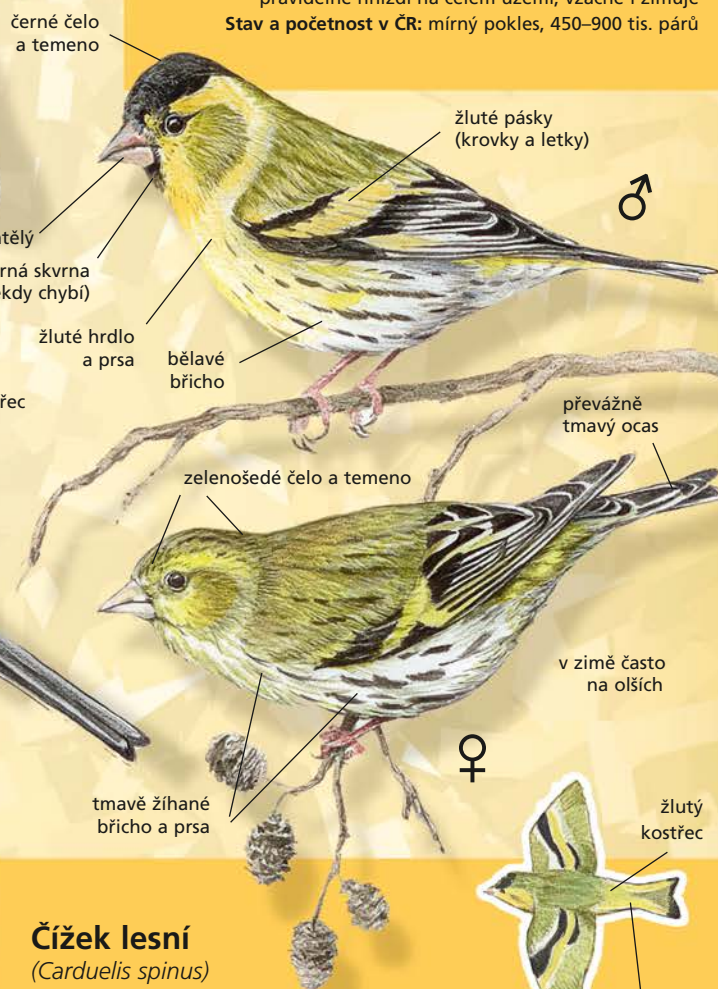
(*Fringilla coelebs*)

Velikost: 14–16 cm

Prostředí: všechny typy lesů, zahrady, parky

Výskyt v ČR: z větší části tažná (III. a IX.–X.), pravidelně hnízdí na celém území od nejnižších poloh až po hory

Stav a početnost v ČR: nejrozšířenější a nejpočetnější ptačí druh v ČR; mírný pokles, 4–8 mil. párů

Čížek lesní

(*Carduelis spinus*)

Velikost: 11–12,5 cm

Prostředí: jehličnaté (hlavně smrkové) a smíšené lesy, v zimě též zahrady, parky a jiná zeleň

Výskyt v ČR: přelétavý až tažný, hnízdí na většině našeho území, zejména v podhorských a horských oblastech, na tahu a v zimě často ve velkých hejnech

Stav a početnost v ČR: mírný pokles, 90–180 tis. párů

Foto: J. Vrdna

Chrámová stěna v Teplických skalách.

Ptačí oblast Broumovsko

Když se řekne – „východní Čechy a ptáci“, tak si skoro každý z ornitologů a milovníků ptáků vybaví biotopy v okolí přehrady Rozkoš plné bahňáků nebo lokality v blízkosti velkých rybníků na Královéhradecku a Pardubicku. Další si vzpomenou na hřebeny Krkonoš nebo na odchytové akce v Orlickém Záhoří. Ano, výše uvedená místa mají svoji tradici, jsou mezi ornitology oblíbená a známá a takzvaně „na ptáky“ se jezdí převážně tam. Ve východních Čechách ale nalezneme i jiné atraktivní lokality, kde lze pozorovat celou řadu vzácných druhů ptáků při hnízdění i tahu. A jednou z nich jsou pískovcová skalní města na Broumovsku, kde byla v roce 2004 vyhlášena Ptačí oblast Broumovsko.

Charakteristika území

Ptačí oblast Broumovsko se nalézá v orografickém celku Broumovské vrchoviny v severovýchodní části Královéhradeckého kraje. Území je charakteristické rozlehlými pískovcovými skalními městy, jejichž relativní nepřístupnost vytváří dobré životní podmínky zejména pro dravé ptáky a sovy. Oblast o výměře více jak 91 km² zaujímá celou rozlohou středovou část stejnojmenné chráněné krajinné oblasti se sídlem v Polici nad Metují. Jejimi jádry jsou rozlehlá plošina Adršpašsko-teplických skal s navazujícím Křížovým vrchem, Ladou a Borkem v okolí Adršpachu a úzký hřbet příkrých Broumovských stěn s masívem Boru na jihovýchodě. Ve střední části území tvoří dominantu stolová hora Ostaš s nedalekou Hejdou. Pro řadu míst oblasti, zejména pak pro Broumovské stěny, jsou charakteristické velké výškové rozdíly nad okolní krajinou, které místy dosahují až 350 metrů. Naopak do vnitrozemí se svahy svažují pozvolně a jsou rozrušené hlubokými roklími. Zemědělské plochy v okolí skalních měst poskytují ptákům možnosti k získávání potravy, zároveň slouží i jako místa k odpočinku a pobytu během migrací. Porosty jsou převážně tvořeny druhotnými smrčninami, které jsou na přístupných místech intenzivně těženy. Na méně

dostupných místech rostou zbytky listnatých porostů s převahou buku a na skalních stánovištích reliktní bory. V období devadesátých let minulého století byla velká část plošiny Broumovských stěn odtěžena z důvodu kůrovcové kalamity. Tyto holiny ale postupně zarůstají břízou a jeřábem. Nejvyšší horou území je vrchol Čáp (786 m.n.m.) na jižní straně plošiny Adršpašsko-teplických skal. V oblasti se nachází sedm maloplošných zvláště chráněných území, z nichž nejvýznamnější jsou NPR Adršpašsko-teplické skály, NPR Broumovské stěny a NPP Polické stěny.

Předmětné druhy

Předmětem ochrany zdejší ptačí oblasti se staly dva významné druhy skalních měst – sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*), jenž dává přednost vysokým skalním stěnám s blízkostí otevřené krajiny, a výr velký (*Bubo bubo*), který obývá okrajové skalní stěny severovýchodního svahu Broumovských stěn a odlehlé rokly Adršpašsko-teplických skal.

Pro hnízdní výskyt sokola Broumovsko bylo a v současnosti i je jednou z nejvýznamnějších oblastí České republiky. První záznam o hnízdění v Broumovských stěnách pochází již z roku 1928. V poválečných letech se těmto ušlechtilým dravcům věnoval pan Václav Fábry z Police nad

Metují. Z jeho prací a z ostatních literárních údajů vyplývá, že zdejší populace mohla v padesátých letech čítat 4 až 7 párů. Stejně jako na ostatním území, tak také z Broumovska sokoli rychle vymizeli a poslední pár byl zastižen v roce 1968. V letech 1995 až 2001 zde bylo v rámci repatričních projektů AOPK ČR a Lesů ČR vypuštěno celkem 21 mláďat pocházejících z odchoven. Současně s koncem těchto vypouštěcích aktivit se ve skalách začali usazovat mladí sokoli z divoké populace ze Saského Švýcarska. První pár na Broumovsku úspěšně vyhníždil již v roce 2000 nedaleko Adršpachu. Postupně byly obsazovány další lokality až na současný stav pěti párů.

Výr velký je v posledních letech tak trochu ve stínu sokola. Populace druhu se sice každoročně monitoruje, ale nejlépe byl její stav znám okolo roku 1990. Spolu s narůstající návštěvností skalních okruhů a s intenzivním využíváním horolezeckých terénů došlo v rozmístění hnízdišť jednotlivých párů k velkým posunům a lokálně je registrován i pokles početnosti. Zvláště pak je tato skutečnost patrná v okolí Adršpachu.

Další význačné druhy

Ve zbytcích starých bukových porostů žijí další druhy přílohy I směrnice o ptácích – čáp černý (*Ciconia nigra*), datel černý (*Dryocopus martius*), holub doupeňák (*Columba oenas*), lejsek malý (*Ficedula parva*) a sýc rousný (*Aegolius funereus*), který dává přednost menším bučinám uvnitř jehličnatých porostů. Celková početnost sýců je odhadována až na 25 párů. V místech, kde smrkové porosty a bory plošin mají etážový charakter, řídce hnízdí naše nejmenší sova kulíšek nejmenší (*Glaucidium passerinum*). Na vysokých věžích severozápadní části Adršpašských skal se dochovala skalní kolonie kavky obecné (*Corvus monedula*) a nově několik párů zahníždilo také na Kočičích skalách. Význačným druhem skalních stěn je i nápadný a neustále se ozývající krkavec velký (*Corvus*

corax), který ve skalách hnízdí v počtu přibližně 10 až 12 párů. Početnost nehnízdících krkavců je však podstatně vyšší a v některých obdobích roku dosahuje až 200 jedinců. Ve starších smíšených porostech pravidelně hnízdí včelojed lesní (*Pernis apivorus*) a ještěřab lesní (*Accipiter gentilis*), naopak zapojené porosty mladších smrčín jsou domovem krahujce obecného (*Accipiter nisus*). V jihovýchodní části u Suchého vrchu byl po třicetileté přestávce opětovně zastižen vzácný jeřábek lesní (*Bonasa bonasia*), jeho výskyt pravděpodobně souvisí s hnízdišti v Polsku. Při přeletech je pravidelně pozorován pár jeřábů popelavých (*Grus grus*), který hnízdí v sousedních Stolových horách.

Na otevřených nesečených plochách se zdržuje chřástal polní (*Crex crex*) a křepelka polní (*Coturnix coturnix*). Za potravou sem zaletuje také čáp bílý (*Ciconia ciconia*), u něhož v posledních letech registrujeme v okolí pět nově vzniklých hnízd. V období migrací jsou na okolních pastvinách častými hosty moták pochop (*Circus aeruginosus*) a moták pilich (*Circus cyaneus*), vzácněji pak luňák červený (*Milvus milvus*), luňák hnědý (*Milvus migrans*) a moták lužní (*Circus pygargus*). V zimě do skal velmi vzácně zaletuje i zedníček skalní (*Tichodroma muraria*) a na okolní plochy pravidelně káně rousná (*Buteo lagopus*).

Výjimečný rok 2006

Výskyt dravců v hnízdění sezoně roku 2006 a v následujícím létě byl pro Broumovsko zcela výjimečný. V okolí ptačí oblasti se tehdy zdržovalo asi 40 luňáků červených, 10 luňáků hnědých a 5 párů motáků lužních. Zcela ojedinělý pak byl výskyt páru orlů křiklavých (*Aquila pomarina*) u Adršpachu s teritoriálním chováním. Jednalo se o adultní ptáky, kteří byli velice plaší, a přestože projevy toku vypadaly velmi nadějně, nebylo hnízdění prokázáno a v následujícím roce se výskyt neopakoval.

A kam jít pozorovat?

Ideální pro pozorování ptáků v Ptačí oblasti Broumovsko jsou skalní vyhlídky na turistických trasách. Jako nejvhodnější bych jmenoval vyhlídku Supí Koš nedaleko Hvězdy a Slavenskou vyhlídku. Obě jsou dostupné pěšky z nedalekých parkovišť. Z obou míst je daleký výhled do krajiny a dobře se odsud pozoruje zejména při podzimní migraci. Nedaleko od obou vyhlídek totiž probíhá tahový koridor, kterým za vhodných podmínek proletí desítky dravců denně. Těším se, že se ve skalách s některými z vás při pozorování ptáků sejdem.

Josef Vrána | se dlouhodobě věnuje ochraně sokola stěhovavého na Broumovsku a v Krkonoších. Dále sleduje populace obou druhů čápů ve východních Čechách a vede jejich databázi. Dříve se podílel na výzkumu orla křiklavého na východním Slovensku. Odečítá značení ptáků, především sokolů a čápů.

Foto: T. Bělka (birdphoto.cz)

V hnízdění sezoně 2006, bohaté na dravce, se na Broumovsku zdržoval i pár orlů křiklavých.

Foto: J. Vrána

Oblast Panoptikum v Adršpachských skalách, v pozadí Křížový vrch.

Foto: J. Vrána

Mladí sokoli v Chráněné stěně krátce před opuštěním hnízda.

Monitoring včelojeda lesního

Foto: V. Mrlík

Včelojed lesní (*Pernis apivorus*) je přísně tažný dravec. V afrických zimovištích tráví více jak polovinu života. K nám přilétají dospělí ptáci již koncem března, většina ve 2. a 3. dekádě dubna. Mladí ptáci zůstávají většinou v Africe a do hnízdišť se vrací až druhé jaro. Odlet do zimovišť je časný. Z hnízdišť včelojedi mizí od půle srpna. Dobou hlavního odletu je přelom září a října.

Předpokladem úspěšného monitoringu je určení dravce v terénu. Existuje mnoho vhodných příruček, ale je známo, že v přírodě lze včelojeda odlišit od některých jiných druhů dravců někdy jen velmi obtížně.

Není snadné včelojeda pozorovat ani v místech, kde žije a hnízdí. Vede nenápadný skrytý život. Mnoho času tráví loven, kdy za pomalé chůze vyhledává potravu např. na loukách, nebo odpočinkem v lese, kde vysedává, ale kudy také často létá. Let mezi stromy je překvapivě obratný a rychlý. Proletuje lesem nevysoko nad zemí, nebo přeletuje těsně nad korunami stromů. Vysoko na obloze můžeme spatřit včelojeda rozhodně méně často než jiné druhy dravců. Také známé „tleskání křídlů“ nemusíme mnohokrát zaznamenat. Jde o druhově specifický let, kdy pták ve velké výšce poletuje klouzavě ve vlnkách, na vrcholu některé z nich se zastaví a několikrát se dotkne horních částí křídel o sebe. Tento let funguje jako optický signál při formování hnízdního páru a při vyznačení teritoria. Tleskají i samice a nedospělí samci, u nich jde ale o neúplnou verzi letu.

Pro monitoring je důležité vědět, kde a kdy můžeme včelojeda potkat. Je to denní dravec a jeho aktivita závisí na aktivitě a rozmístění kořisti. Jde o potravního specialistu, který se živí především larvami a imagy blanokřídlého hmyzu. Před jejich žitím ho chrání drobná pera v partii mezi zobákem a okem (viz úvodní foto). Pohybová aktivita včelojeda je tak vyšší během teplých dnů (ať jsou slunečné, zatažené, či deštivé) a vrcholí před a polední, v chladném počasí naopak klesá.

Dále je potřeba znát loviště. Jejich vzdálenost od hnízda je různá. Mohou být nedaleko, jen 1,5 km od hnízda (ptáci krmí až 5× za hod.), ale i přes 10 km. Včelojedi na kratší vzdálenosti přeletují lesem nebo těsně nad korunami stromů. Na vzdálená místa volí jinou strategii přesunu. Obvykle vykrouží nad hnízdištěm do výše, odkud se na loviště přesunují plachtěním. S potravou se vrací mnohem opatrněji. Prakticky s ní nemíří nikdy přímo ke hnízdu, ale letí posledních několik set metrů lesem, nebo někde v této vzdálenosti usednou na větev. Tam se chvíli rozhlíží a na hnízdo letí až potom, opět lesem. Samozřejmě existují výjimky, kdy

Foto: V. Mrlík

Samci přinášejí potravu vyzpěným mláďatům na hnízdo někdy častěji než samice (světle vybarvený samec, Milovický les, 23. 7. 2011).

Foto: V. Mrlík

Na kroužícím samci jsou zřejmé všechny typické určovací znaky.

se včelojedi spouští z výšky a směřují s potravou téměř přímo ke hnízdu. Mezi páry existují velké rozdíly, ale nalézt hnízdo tímto způsobem lze jen nesnadno.

Lze říci, že většina metod hledání hnízd dravců selhává, chceme-li nalézt hnízdo včelojeda. Jejich letová aktivita na obloze je minimální, přelety mezi lovišti a hnízdem jsou prakticky nepozorovatelné. Tleskání křídlů nás k hnízdu také nedovede, protože včelojedi „tleskají“ po celou dobu hnízdění a často i několik km od hnízda. Určitým vodítkem může být hlas. Dospělí se ozývají častěji při vzrušení (např. při obhajobě teritoria, klubání mláďat) a mláďata po vylétnutí z hnízda. Jejich slyšitelnost je i přes 1 km. „Hlasitost“ jednotlivých párů je ale dost rozdílná, převažují páry „tiché“. Hnízdo lze tedy jen výjimečně nalézt podle směru letu či hlasu ptáků.

Pro nalezení hnízda je asi neúčinnější mapování všech větších hnízd v lese. Především hledejme v místech, kde včelojedi pravděpodobně hnízdili v minulém roce. Jejich hnízdo může být i nevelké a nenápadné. V případě, že máme štěstí, je některé z nalezených hnízd včelojedem skutečně obsazeno. Přesto počítejme s tím, že efektivita práce bude nízká – několik let studujeme lesnaté území s vysokou početností včelojedů a na nalezení jednoho jejich obsazeného hnízda jsme museli zkontrolovat 20–70 dravčích hnízd.

Monitoring je realizován u druhé přílohy I v souladu se Směrnicí Evropského parlamentu a rady (2009/147/ES) o ochraně volně žijících ptáků. Díky opakovanému monitoringu zachytíme populační trendy lokálních populací a v případě problémů můžeme zajistit ochranná opatření. Tuto činnost je významné realizovat především v místech s vyšší biodiverzitou, v chráněných územích a ve významných ptačích územích.

Vojtěch Mrlík | je veterinární lékař profesionálně se věnující zoologii se zaměřením na etologii a behaviorální ekologii. Jeho oblíbenou skupinou jsou ptáci, zejména pak dravci, které studuje doma i v zahraničí.

Foto: P. Lang

Když máte štěstí a jste klidní při pozorování, skorec vám zazpívá svoji vrzavou písničku. Není moc plachý a dobře snáší přítomnost člověka.

Foto: P. Lang

Obsazený skorcovník.

Jak pomoci skorcům vodním s hnízděním

Od roku 2008 se snažím napravit negativní činnost člověka na horním toku řeky Radbuzy. Pokouším se zachovat stávající a vytvářet nové hnízdní možnosti pro skorce vodního. To zahrnuje úpravu toků říček a opravu polorozpadlých mostků, kde v otvorech po vypadlých kamenech skorci často budovali svá hnízda. Po opravách a domluvě s majiteli těchto staveb instaluji jednoduchý skorcovník.

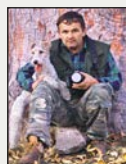
Každý trochu zručnější člověk určitě zvládne vyrobit jednoduchou bedničku ze dřeva. Její orientační velikost je 40 × 20 × 20 cm a v přední části je umístěna lišta. Zadní deska je také z masivu, protože je za ní budka upevněna vrutem ve hmoždince. Pokud je skorcovník instalován kolmo, nehrozí vypadnutí hnízda do vody. Stěny mostů však nebývají většinou rovné, proto přední lišta zabraňuje vypadnutí hnízda i při jeho šikmém umístění.

Budky umísťujeme na vhodná místa. Prvním předpokladem je samotný výskyt skorců. Vyžadují proudící vodu, která skáče přes kameny po písčitém dnu, většinou je to pstruhová voda. Ideální je pro ně tok typu řeky Vydry. Vyskytují se ale i v méně příhodných potocích a říčkách. Hlavní je dostatek potravy. Budku můžeme umístit pod jakýkoliv most, ale vždy nad hladinu případného rozvodnění toku. Skorci mají nejraději zastíněnou polohu – je tam vlhčeji a jejich poměrně velké hnízdo tam není tak nápadné. S trochou šikovnosti můžeme budku připevnit i do vývratu na břehu, nebo na nenápadné

místo pod strom nebo převis břehu. I tady pamatujeme, že budka musí být nad zátopovou čarou.

V roce 2008 jsem nainstaloval tři budky, z nichž jedna byla na jaře 2009 obsazena. V prvním hnízdění byli vyvedeni tři a v druhém čtyři mládě, a tak jsem do vhodných lokalit umístil ještě dvě budky. V roce 2010 také hladce vyhníždili, ale jen jednou. Druhé hnízdo vyvedli o padesát metrů dál v břehu. V loňském roce obsadil hnízdo nový pár. Po vyfocení samce a odečtení kroužku jsem zjistil, že to je skorec, který se ve stejném hnízdě vylíhl v roce 2009. Letos jsem byl potěšen. Skorci obsadili také druhou, mnou zhotovenou budku, pod mostem o tři km dál od prvního. Kromě toho zahníždili i ve starém hnízdě, kde však vyvedli jen jedno mládě, i když měli sneseno pět vajíček. Mám podezření na úhyn zaviněný napadením mláďat parazity při rozpadu hnízda, které jsem po sezóně neodstranil. Po vyhníždění na konci sezóny je proto nutné hnízdo z budky vyhodit a budku vyčistit. Během zimy budka vymrzne a skorci si na jaře postaví nové hnízdo.

Jestliže se rozhodnete skorcovník vyrobit a nainstalovat na příhodné místo, přeji hodně štěstí a krásné zážitky při pozorování rodiny skorců.

Petr Lang | pracuje jako truhlář na Zámku v Horšovském Týně. Od dětství rád pozoruje a fotografuje ptáky. Má dlouholeté zkušenosti s konstrukcí a uvěšováním budek a věnuje se také chovu ptactva.

Foto: P. Lang

Příklady umístění budek. Díky liště v přední části nevypadne hnízdo ze skorcovníku ani při instalaci na šikmou stěnu.

Foto: P. Lang

Skorcovník je připevněn vrutem ve hmoždince nad zátopovou čarou.

dlask tlustozobý

Foto: M. Mecnarowski (photomecan.eu)

Fotografování živé přírody – I

Fotografování má hlavně přinášet radost autorovi a pokud možno užitek ve formě estetické a informační hodnoty divákům. S dobrou výbavou a s pomocí určitých technik se dají pořídit snímky výstavní kvality i z divoké přírody. Samozřejmostí je vždy ohleduplné chování k fotografovanému objektu. V tomto seriálu vám chci nabídnout několik rad a doporučení jak na to, aby se vaše snímky ptáků vydařily.

Technika

Fotografování avifauny z pohledu fotografické techniky není zrovna levná a snadná disciplína. Sice lze pro úvodní pokusy použít i nějaký ten kompaktní „ultrazoom“, ale kdo to s výsledky myslí trochu vážně, tedy ne pouze pro dokumentační účely, ale má i prezentační ambice, měl by si pořídit zrcadlovku. Stačí i základní modely, výsledky mnohokrát kvalitou předčí sebelepší kompaktní, navíc jsou osazeny menším čipem než profesionální stroje, což nám v našem případě vyhovuje, jak si vysvětlíme dál. Fotografování živé přírody je podobné fotografování sportu – vyžaduje od fototěla rychlý a citlivý autofokus (viz slovníček), slušné sériové snímání, schopnost použití vyšší citlivosti čipu (ISO), odolnější konstrukci.

Ještě důležitější komponentou je objektiv. Na jeho konstrukci a optické kvalitě závisí výsledný dojem z fotografie. Kvalitní objektiv také často přežije několik fotoaparátů. Čím delší ohnisko a větší světelnost, tím lepší. Objektivy jsou dvou typů – s proměnnou ohniskovou vzdáleností (zoom) a pevné. Porovnání kvality pevného skla se zoomem ve stejné třídě vychází vždy ve prospěch pevného skla. Kvalita znamená ostrost, podání obrazu, rychlost zaostření, konstrukce, použité materiály. Cena takového objektivu je nemalá, ale vyplatí se. Obecně vždy doporučuji utratit více peněz za objektiv než za tělo fotoaparátu. Objektivy to ale nekončí, následuje několik nezbytností, bez kterých se „wildlife fotoграф“ neobejde.

Pochybují, že úplný začátečník nakráčí do obchodu a nakoupí špičkové vybavení v ceně stovek tisíc korun. I když i takový případ jsem zažil. Většinou se technikou fotograf vybavuje postupně podle toho, jak stoupají jeho nároky nebo se vyhraňuje specializace. Čtenáři Ptačího světa jsou z pohledu běžné fotografující populace trochu mimo měřítko. Spolu s optikou (triedry, stativáky) obvykle již nějaký fotoaparát pro

dokumentační účely vlastní a mají znalosti, které cestu k fotografování živé přírody velmi usnadňují – ovládají etologii a znají lokality. Vědí také, jak se v přírodě chovat, kdy fotografovat a kdy jen pozorovat.

Jak by tedy taková základní sestava pro vaše úvodní pokusy mohla vypadat? Základem je objektiv. V úvodní sestavě dostávají příležitost i výrobci jiných značek, než je výrobce těla. Důvodem je cena. Rozptýl v kvalitě jednotlivých kusů však bývá značný. Některé jsou ostré jako břitva, jiné jsou mnohem horší. Nutností je pořádný test při koupi.

Při výběru sestav jsem se zaměřil hlavně na bazary, kde se dá sehnat za slušnou cenu zánovní vybavení a ušetřit tak velké peníze oproti koupi nového zboží v kamenném obchodě nebo na internetu. Přednostně jsem vybíral z osvědčeného bazaru na Paladix.cz (inzeráty z října) a vybíral jsem

(a)

(b)

Sestava 1 | pro obeznámeného začátečníka (nikoliv úplně první výbava), který je výsledky svého kompaktu již zcela otráven.

Tělo: Canon 40D (7 000 Kč) (viz foto **a**), **objektiv:** Sigma APO 150–500 mm f/5–6.3 DG OS HSM (12 900 Kč), **blesk:** Speedlite 580EX (5 000 Kč), **stativ:** např. Benro o nosnosti alespoň 8 kg – A0168 + kulová hlava (nový cca 5 000 Kč), **batoh:** např. LOWEPRO MINI TREKKER AW – nový (2 700 Kč) (viz foto **b**), **drobnosti:** dálková spoušť, rybářská židlička + maskovací přehoz/síť, karimatka, better beamer, repro... (cca 5 000 Kč). **Celkem:** 37 600 Kč

Poznámka k sestavě: Canon 40D je sice 5 let starý model, ale pořád nabízí výborný poměr kvality vzhledem k ceně – magneziové tělo, 10 MPx čip APS – C s výbornou hodnotou šumu, 6,5 snímku za sec., slušný autofokus. Objektiv Sigma sice na dlouhém konci není superostrý, ale je vybaven optickou stabilizací a po přepočtu nabízí 800 mm ohnisko (a to za necelých 13 tis. Kč).

strakapoud velký

Sestava 2 | pro nadšence s vyššími požadavky na kvalitu fotografií, prezentační ambice:

Tělo: Canon 60D (15 000 Kč), **objektiv:** Canon EF 300mm f/4,0 L IS USM (viz foto **c**) + telekonvertor Canon TC 1,4x MkII (32 000 Kč) nebo Canon EF 400mm f/5,6 L USM (27 000 Kč), ostatní jako u sestavy č. 1. **Celkem:** 59 až 64 700 Kč (!)

Poznámka k sestavě: Canon 60D je aktuálně nabízený model, poslední technologie, magneziové tělo, 18 MPx čip APS - C se slušnou hodnotou šumu, 5,3 snímků za sec., video, velmi slušný autofokus. Pevné objektivy Canon jsou ve své třídě pojmem, kombinace EF 300 a telekonvertoru přinese ohnisko 420 mm s optickou stabilizací, EF 400 je zase velmi rychlá a ostrá. Chybou nebude volba kteréhokoliv z nich.

u značky Canon, která je přece jen nejrozšířenější, a tak je nabídka nejširší.

Techniky fotografování

Kritéria hodnocení současné fotografie živé přírody vedla díky přetlaku skvělých snímků na internetu k situaci, kdy pořízení podobných záběrů normálním smrtelníkem znamená „skoro nemožné“ nebo „možné, ale podezřelé“. Tzv. „atlasovky“, tedy dokonale technicky realizované snímky, typicky ptáků na kousku prostředí, již dnes nikoho neuchvátí, snad jen pokud se jedná o vzácnější druh. Dnes se vyžaduje akce. Něco navíc. Příletovka, nejlépe s kořistí v zobáku, páření, něco, co v lidech vyvolá ono kýžené „pání!“. Je to trochu frustrující, protože vyfotit kvalitní „atlasovku“ vyžaduje nemalé úsilí a znalosti, o nákladné technice nemluvě. Pokud se kocháte neskutečnými snímky zvířat v časopisech, výstavách nebo na internetu, vždy si zachovejte zdravý odstup. Pokud je snímek téměř dokonalý, jeho pořízení předcházela pečlivá příprava a nemalé výdaje. Často i podvody. Zvíře je aranžované, v lidské péči nebo na lidi přivyklé a v prostředí, které s divočinou nemá nic společného, jen tak vypadá. Vždyť to znáte z terénu. Je pak na každém fotografovi, zda to v popisu snímku přizná, či ne. Až začnete na některém serveru prezentovat své fotografie, nečekejte ze začátku kdovíjaký ohlas, ono to ale přijde.

Na následujících řádkách a v příštím díle si představíme několik technik, jejichž základem je nalákat zvíře k fotografovi, něčím ho zaujmout a vytvořit tak podmínky pro slušný záběr.

Fotografování u krmítka

Je poměrně snadné, přináší rychle výsledky a potěší jak fotografa, tak modelky. Jak takové snímky mohou vypadat, vidíte na těchto stránkách - fotografie dlaska i strakapouda vznikly právě u krmítka. U zakládání krmítka pro focení je nutno zvážit několik otázek - jaké jsou na místě světelné podmínky, kde zapadá slunce? Jak vypadá okolí, budou se ptáci cítit jistě? Jak vypadá pozadí? Tmavé, světlé, barevné? Dá se pozadí/popředí ovlivnit? Hlavně (!) - jedná se o klidné místo, kde blízké okolí nevenčí psy, děti, manželky?

Vlastní krmítko může být pouze funkční. Ideální je samozásypné, zhotovené svépomocí např. z plastové kanalizační trubky, s přepážkou pro postupný výsyp směsi a s objemem cca 20 a více litrů. Mnohem důležitější je aranžmá odesadacích větvíček. Dva kusy jsou tak akorát. Mistr v aranžování je určitě Alan Murphy, navštivte alanmurphyphotography.com/blog/ nebo zakupte jeho eBook: Birdsong Photography. Ne každý má nervy konstruovat krmítko pro ledňáčky z dětského bazénu, ale výsledky stojí za to! Z českých fotografů se o pohled do kuchyně podělil i kolega Ondřej Prosický v poučném článku „Lesní fotostudio“ včetně mnoha užitečných rad: nature-photo.cz/otazky/391-lesni-fotograficke-studio-nejen-pro-parukarky.html - nebudu opakovat, stačí přečíst, s většinou rad se ztotožňuji.

Jen prosím, nearanžujte jako odesadací větvíčky akvarijní kořeny omotané květinami. Podobné kýče, kupodivu velmi dobře veřejností hodnocené, lze vidět na Fotoaparát.cz i jinde. Tudy raději ne.

Co do krmítka, víte jistě sami nejlépe. Jen drobnost - strakapoudi milují v zimě vlašské ořechy, pokud jim několik (v celku!) vložíte do otvoru, vyvrtaného do starého kmene u krmítka, dočkáte se mnohaminutové příležitosti k fotografování těchto atraktivních šplhavců.

Pro úspěšné focení je nutno vybudovat nebo zakoupit kryt. Dočasný pevný kryt je přes zimu asi nejlepší, stačí pár latí nebo větví, pokrytých baleným rákosem z obchodu pro kutily, a kryt je hotov. Návštěvníci krmítka si na něj rychle zvyknou. Další možností je přenosný kryt např. od firmy Ameristep za 1 990 Kč (viz foto **d**) nebo lovecká židle, dobrý zdroj pro nákup je e-shop Martina Platila fotopomucky.cz.

(c)

(d)

Slovníček

AF - autofokus - zaostřovací systém fotoaparátu. | **Better beamer** - adaptér na blesk, který usměrňuje vyzářený kužel světla tak, aby byl efektivnější při použití objektivů s delším ohniskem. | **Crop** - díky menšímu rozměru některých snímačů (čipů) dochází k přepočtu ohniskové vzdálenosti objektivu, obvykle násobkem 1,6 (Canon - označení APS-C) a 1,5 (Nikon - DX). | **IS / OS / VR - image stabilization** - optická stabilizace obrazu. Objektivy s tímto označením obsahují optický člen redukující roztřesení obrazu. Velmi užitečná funkce. | **ISO** - citlivost, základní bývá 100. Vyšší nastavení = kratší čas expozice. Vysoká ISA jsou provázána šumem. | **Šum** - důsledek elektrického vybuzení snímače a vzájemného ovlivňování buněk. Záleží na kvalitě konstrukce snímačů, obecně hlavně na jejich hustotě. Čím menší plocha čipu a víc megapixelů, tím víc šumu. | **USM** - označení tichého zaostřovacího pohonu objektivů Canon.

Martin Mecnarowski | je fotograf, jehož nejoblíbenější téma jsou živá příroda a krajina. Za zvířaty často a rád cestuje po celém světě. Více o něm na photomecan.eu nebo na diskusním fóru wildlifefotoforum.cz.

mladý včelojed lesní

krahujec obecný

káně rousná

Když jsem dostal poprvé do ruky fotoaparát a bylo to už dávno, fotil jsem snad kde co. Postupně začala převažovat příroda a po pořízení delšího objektivu – tenkrát populární a cenově dostupné fotopušky se Zenitem – se můj zájem upřel na ptáky, kteří mi učerovali a „drží“ mě dodnes. Jejich fotografování je pro mě spíše doplňkem k pozorování, považuji se totiž více za fotografujícího ornitologa než za fotografa.

Pomineme-li technické vybavení, je třeba mít k fotografování ptáků zkušenosti s daným druhem, znát jeho zvyky a chování, samozřejmě včetně notné dávky štěstí a náhody. Člověk ale musí být připraven. Mnoho dobrých snímků vzniklo díky náhodě, ale ještě více jich kvůli ní nevzniklo. To když před vámi poletuje atraktivní pták a fotoaparát je náhodou uložen třeba v kufru auta... O tom se člověku pak ještě několik dní zdá!

Většina fotografů chce zachytit ptáky v jejich prostředí a při přirozeném chování. K tomu je však třeba ohromné trpělivosti a upřímné snahy ptáky co nejméně vyrušovat.

Když se dobře zamaskuji, ptáci přijdou na „neostřitelnou“ vzdálenost a nijak jim nevadím. Kolikrát je však problém kryt opustit tak, abych ptáky nevyplašil. Většinou nezbyvá než čekat, až sami odletí. A ještě zdrženlivost a sebeovládání by měl fotograf ptáků mít. Když mně po několikahodinovém čekání v kritické chvíli projede před krytem motorkář, nebo se převálí houf turistů, mám se zdrženlivostí opravdu problémy!

Fotografie na této dvoustraně jsou věnovány mým oblíbeným dravcům. Majestátnost orla, hbitost krahujce nebo ladnost motáků mě vždy uchvacovala. Začínal jsem v době, kdy bylo ještě povoleno některé druhy dravců lovit. Bohužel i po zákazu lovu nezákonné pronásledování dravců pokračuje – jinak, zákeřněji, například trávením. Nezbyvá než doufat, že vytrvalou osvětou se tento stav změní.

Přeji krásné zážitky při pozorování a fotografování dobrého světla!

Foto: F. Orsava

poštołka rudonohá

Krutihlavový hlavolam

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

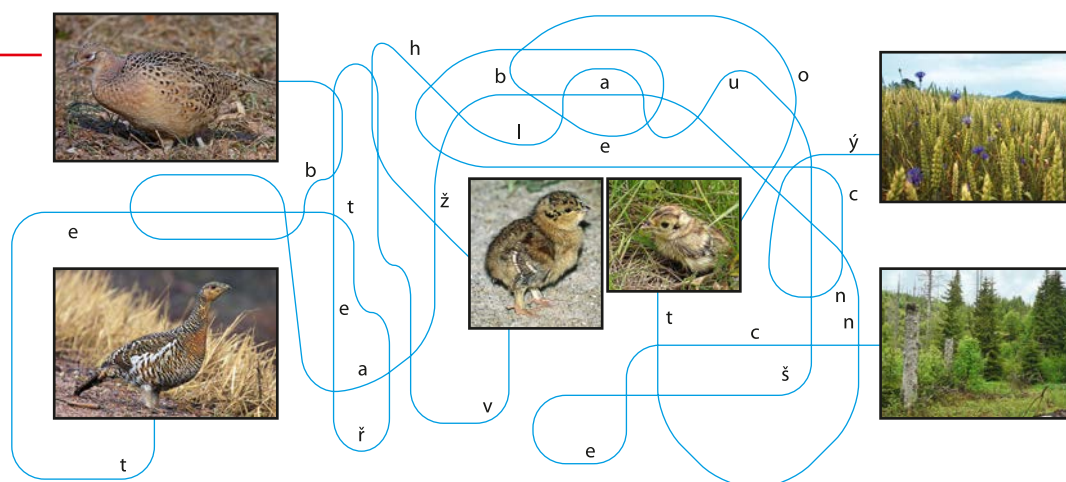
Pro předškoláky

Turisté přinesli do záchranné stanice živočichů dvě kuřátka.

Které mamince se zatoulala?

Kde mají domov?

Pomoz jejich spletné osudy rozmotat. Nalezením správné cesty vyjdou druhová jména.

Pro školáky

Ahoj kamarádi, tentokrát mi nejde do hlavy, jakou má letošní pták roku, tetřev hlušec, moc a sílu. To tu ještě nebylo, aby se s vyhlášením ptáka roku objevilo tolik odborníků na konkrétní druh. Nedřímají také někde mezi vámi? A také se ke mně doneslo, že jsou volná místa zoologů v (jednom) NP (Šumava). Že by to s tím souviselo? Zájemcům nabízím tréninkový konkurz na uvolněná místa.

I. Ornitolog musí poznat druh, byť v dalekohledu zahlédne jen část těla. Na kterých obrázcích je tetřev hlušec? Urči i druhy na ostatních fotografiích:

Autoři fotografií: R. Bartz CCA-SA 2.5, W. Berns CCA-SA 2.0, S. Garvie CCA-SA 2.0, V. Hlaváč, Motopark CCA-SA 3.0, National Geographic.cz, P. Podzemný, T. Pospíšil, V. Sládeček, J. Štěrba CCA-SA 2.0, Thermos CCA-SA 3.0, Z. Vermouzek.

ŘEŠENÍ:

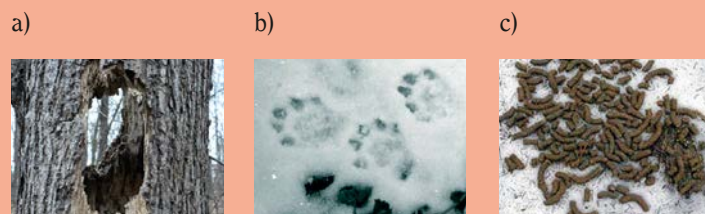
Zkontroluj si své řešení. Přečteš je v zrcátku položeném na silnou linku. Za každou správnou odpověď máš bod.

I. a) tetřev hlušec (b) tetřev hlušec (c) tetřev hlušec (d) tetřev hlušec (e) tetřev hlušec (f) tetřev hlušec

II. a) tetřev hlušec (b) tetřev hlušec (c) tetřev hlušec (d) tetřev hlušec (e) tetřev hlušec (f) tetřev hlušec

III. a) tetřev hlušec (b) tetřev hlušec (c) tetřev hlušec (d) tetřev hlušec (e) tetřev hlušec (f) tetřev hlušec

II. Vyzkoušej si, zda poznáš přítomnost tetřeva i podle pobytových znamení, a zkus určit i další:

III. Posláním NP je uchování, zlepšení a ochrana lokalit s nejcennější divokou přírodou. Na kterých obrázcích je podle tebe poslání NP nejlépe naplněno:

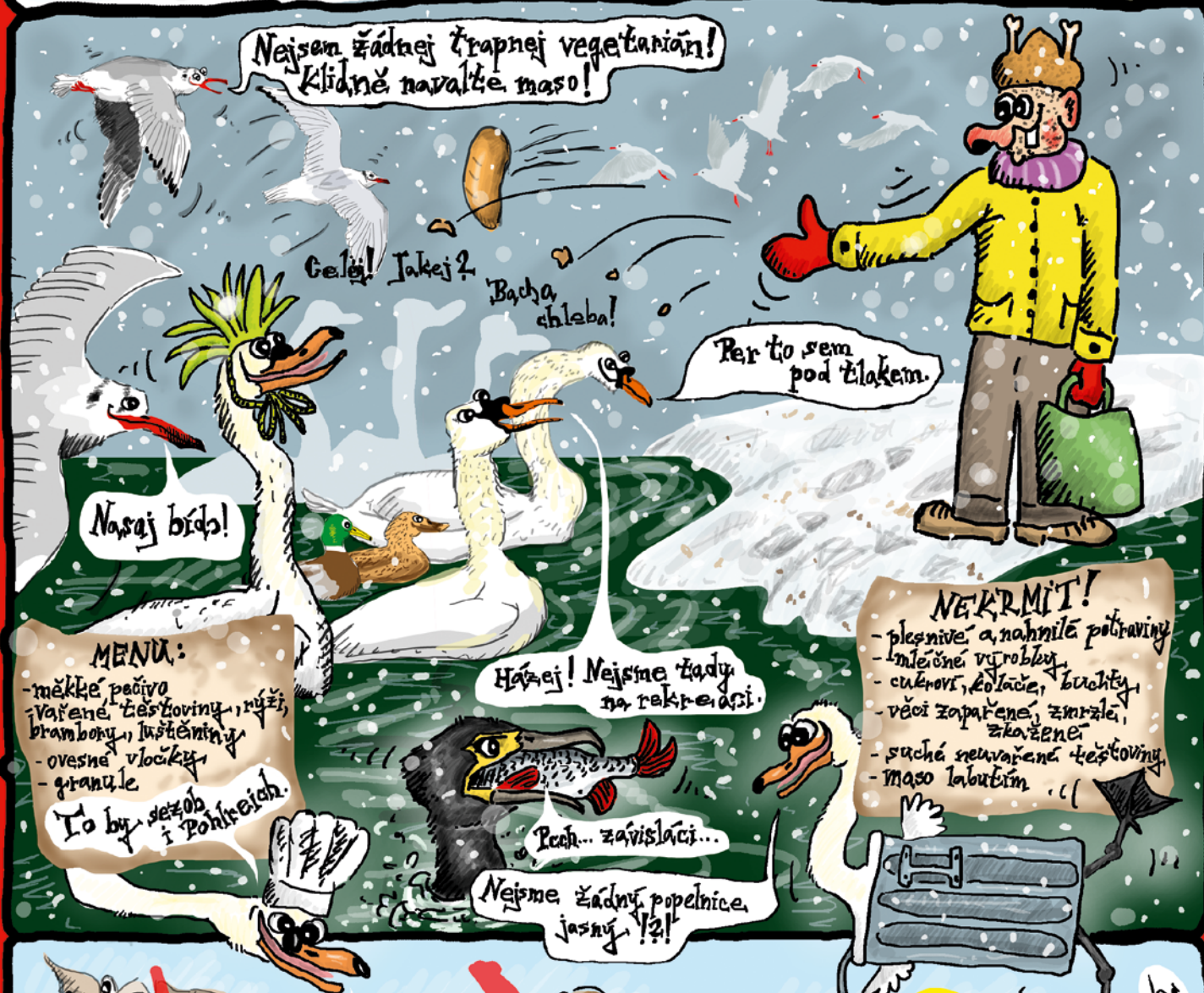
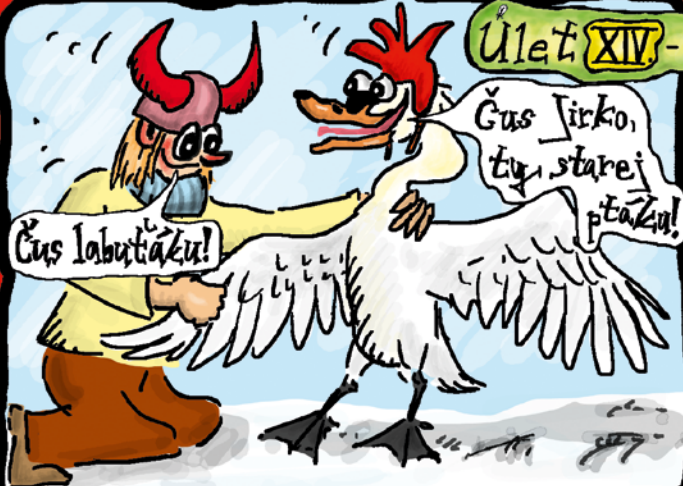
9–10 bodů Nedřímej, neváhej a přihlas se na správě NP. Takový odborník, jako jsi ty, bude jistě vítán.

5–8 bodů Dobrý výsledek. Zkus se přihlásit. O skutečné odborníky je dnes nouze, třeba budeš mít štěstí.

0–4 body Raději počkej a zkus to za rok. To může být všechno jinak.

Připravili Vladka a Vojta Sládečkovi. **ŘEŠENÍ z čísla 1/2011:** Čáp nasbírá nejvíce potravy cestou k užovce (3 žáby, 5 ryb). Inzeráty si podali tito ptáci roku: nabídka H využije koroptev polní (L), nabídka U se hodí vlaštovce obecné (Š) a nabídka E je vhodná pro rehka zahradního (C).

Ulet XIV - Labutí jezero

Nechceme tu volně pobíhající psy.

Enjoy!

Potrava nesypete na jednu hromadu, jinak se slabší ptáci nehnážírou.

Kvak?

A tohle je taký kachnička...

VB.2012

Skvrnění čejčích vajec: signál o kvalitě samičky nebo tloušťce skořápky?

Hnízdo s vejci čejky chocholaté.

Mnoho druhů ptáků snáší vejce s černými, hnědými nebo červenými skvrnami. S funkcí těchto skvrn si biologové již léta lámou hlavu. Skvrny se totiž vyskytují nejen na skořápkách u druhů s exponovanými hnízdy, kde se jako nejpravděpodobnější vysvětlení nabízí maskování hnízd před vizuálně se orientujícími predátory, ale i u druhů hnízdících v dutinách, kde toto vysvětlení nedává smysl. Nedávno proto biologové nastínili dvě nové hypotézy, které by mohly funkci skvrn objasnit. První předpokládá, že skvrny slouží jako sexuální signál, protože pigment ve skvrnách (protoporphyrin) je zapojen do zásadních metabolických a imunitních procesů. Rozsah a intenzita skvrnění tak mohou vypovídat o kvalitě vajec, a tedy potažmo i kvalitě a zdraví samic a budoucích potomků. Samec by potom pomáhal samici s inkubací nebo krmením podle míry skvrnitosti vajec. Tato hypotéza byla testována zejména u druhů hnízdících v dutinách a u druhů, kde inkubuje pouze samice. I to je jeden z důvodů, proč je tato hypotéza zpochybňována. Není totiž jasné, jakým způsobem by mohl samec (např. u sýkory koňadry) vnímat skvrny jako signál během jeho krátkých návštěv ve špatně prosvětlené hnízdní dutině. Mimo to samice tráví v dutině mnoho času, během snášení v ní spí i odpočívá, zakrývá vejce hnízdním materiálem, když není přítomna, a sedí na vejcích během inkubace. Během ní je krmena samcem, což jen zvyšuje její inkubační úsilí a snižuje samcovu možnost vajec vidět. Dle druhé hypotézy mají skvrny strukturální (posilující) funkci. Tloušťka vaječné skořápky je totiž velmi nerovnoměrná. V nejtenčích místech, kde se skořápce nedostává vápníku, jsou vytvořeny skvrny, které dle této hypotézy jsmo testovali současně u čejky chocholaté – druhu s exponovaným hnízdem a inkubací obou partnerů. Nenašli jsme podporu pro sexuální funkci skvrn (samci neinkubovali odlišně v závislosti na rozsahu skvrnění vajec), ale, podobně jako u sýkor koňader nebo u krahujce, se skvrny vyskytovaly v místech se ztenčenou skořápkou. Tento výsledek je zásadní ze dvou důvodů. Za prvé rozšiřuje naše povědomí o vztahu mezi skvrněním a tloušťkou skořápky na další druhy, které hnízdí v diametrálně odlišném prostředí než druhy zkoumané ve všech předchozích studiích. Za druhé naznačuje, že strukturální funkce skvrnění vaječné skořápky je pravděpodobně mnohem více rozšířena. Navíc, je-li široce přijímaný názor o antipredační roli skvrnění čejčích vajec pravdivý, naše výsledky ukazují, že evoluce skvrnitosti (a obecně zbarvení) ptačích vajec je poháněna více než jednou funkcí.

Podle Bulla, M., Šálek, M. a Gosler, A. G. (2012). *The Auk* 129(1).

Martin Bulla | je absolventem Universität für Bodenkultur Wien. V rámci doktorandského studia pracuje na Ornitologickém institutu Maxe Plancka v Bavorsku, kde se zabývá rodičovskou péčí během inkubace bahňáků.

Proč se příbuzné druhy liší zpěvem a zbarvením?

Jak je možné, že se setkáváme s tak velkou rozmanitostí u druhů, které od sebe byly v průběhu evoluce odděleny teprve nedávno? Kanadští výzkumníci shromáždili údaje o zpěvu, zbarvení a biotopu 250 ptačích druhů z celého světa. Zjistili, že blízké příbuzné druhy, které sdílejí stejný biotop, mají tendenci vypadat a zpívat jinak. Od svých „sousedů“ se zároveň liší více než od ostatních příbuzných druhů, které žijí v jiném prostředí. Toto evoluční pravidlo má zřejmě ptákům pomoci rozeznat příslušníky vlastního druhu. Jiný zpěv a zbarvení zamezuje páření s příslušníky cizího druhu, neboť právě tyto znaky ptáci používají při námluvách a výběru partnera. Odlišnost tak může být pro ptačí druh klíčovou vlastností pro přežití.

Podle bbc.co.uk/news/

Buřňáci poznají své příbuzné po čichu

Jednou z nejpozoruhodnějších vlastností buřňácků malých (*Hydrobates pelagicus*) je, že vydávají pižmový zápach. Potravu hledají v moři pomocí čichu, a tak nepřekvapuje, že tento smysl používají i v sociálním životě. Aby vědci zjistili, jaké informace dokážou buřňáci čichem o druhém jedinci získat, setřeli vzorky pachu tampónem z vybraných ptáků v kolonii, kde znali příbuzenské vztahy. V pokusném labyrintu dali ptákům na výběr, zda projít kolem tampónu s pachem příbuzného nebo naopak nepříbuzného jedince. Téměř všichni ptáci volili druhou možnost. Tato studie jako první prokazuje, že buřňáci jsou schopni „vyčenichat“ vhodného partnera, což je běžné u savců, zatímco ptáci se podle dosavadních znalostí spoléhají pouze na zrak a sluch. Fakt, že využívají pachy, vysvětluje, jak se buřňáci dokážou ve své rodné kolonii, kde tráví celý život, vyhnout inbreedingu, tedy páření s příbuzným. Za 18 let studia těchto ptáků se totiž vědci nesetkali s případem, kdy by spolu zahníždili příbuzní partneři.

Podle Bonadonna a Sanz-Aguilar (2012). *Animal Behaviour* 84:509–513.

Hluk zvyšuje mortalitu mláďat

Nedávná studie dokládá, že hluk může zvyšovat úmrtnost mláďat vrbů domácích. Ztěžuje totiž rodičům slyšet žadonění potomků o potravu. Ptáci hnízdící ve stodole za neustálého provozu generátoru krmili své potomstvo méně efektivně než vrbci v klidném prostředí. Jediný rozdíl v chování mezi těmito ptáky byl zjištěn právě v krmení mláďat. Mláďata vyvedená v hlučné stodole byla výrazně lehčí než ta, která pocházela z bezhlučného prostředí. Váha mláďat při vylétnutí z hnízda je přitom důležitým faktorem, který ovlivňuje jejich další přežití. Vědci předpokládají, že hluk generátoru je srovnatelný s hlukem ve městech. Existuje několik studií vlivu městského hluku na sýkory koňadry či červenky obecné, ale ty se zaměřují na volbu partnera, kdy samec prezentuje zpěvem svou kvalitu samicím. Myšlenka, že hluk může ovlivňovat také komunikaci mezi mláďaty pvců a jejich rodiči, je však zcela nová.

Podle Schroeder a kol. (2012). *PLoS ONE* 7(7):e39200.

Proměny české avifauny

Foto: D. Torterat, CC-A 2.0 France license

Kolik druhů ptáků žije vlastně v České republice? Kolik druhů mohu u nás pozorovat? Tyto otázky občas napadají nejednoho zájemce o ornitologii. Přečtěte si dvě následující charakteristiky – 1) rozšířený, místy dosti početný druh v celých Čechách; 2) vzácný zatoulanec, při neobvyklé invazi bylo zjištěno hejno čtyř kusů! Na které druhy by se tyto popisy hodily? Možná byste neuhodli – v prvním případě jde o ůhýka rudohlavého, ve druhém o labuť velkou. Ano, tvrzení se nevztahují k dnešním stavům – první je z 19. století, ta druhá z roku 1940.

Všichni amatérští i profesionální přírodovědci si dříve nebo později všimnou, že prostředí kolem nich se mění, některé druhy organismů se objevují, zatímco jiné mizí. Totéž platí i pro ptačí faunu. Druhy dříve hojně se vytrácejí, druhy v minulých stoletích neznámé až exotické běžně hnízdí v parcích uprostřed měst. Jak vlastně došlo k tomu, že v naší avifauně některé druhy přibýly, zatímco jiné vymizely? Důvodů je celá řada a je třeba si přiznat, že v některých případech jde pouze o naše teorie a jindy zcela tápeme v nejistotě.

Asi nejméně poetickým důvodem rozrůstání naší avifauny je poctivá mravenčí práce vědců. Ti čas od času zjistí, že to, co se amatérům jeví jako jediný druh, jsou ve skutečnosti druhy dva (nebo i více). Takové zjištění bývá někdy přijímáno s rozpaky – například během posledních let byla do dvou druhů rozdělena vrána obecná nebo čечetka zimní. Na východě republiky se tak dnes můžeme setkat převážně s vránou šedou (*Corvus corax*), zatímco na západě je běžnější vrána černá (*Corvus corone*). Čечetku zimní (*Carduelis flammea*), jak už název napovídá, v létě na našem území nezastihneme, naopak v zimě je snadno zaměnitelná s nedávno odděleným druhem čечetkou tmavou (*Carduelis cabaret*). Ne každý pozorovatel a dokonce ne každý vědec se s tímto rozdělením smířil, ovšem argumenty jsou zatím na straně „rozdělovatelů“.

Až na začátku 40. let 20. století osídlila dnes hojně hnízdící hrdlička zahradní nejprve jižní Moravu a pak se severozápadním směrem rozšířila na celé naše území. V Máchově Máji zmiňovaný „hrdliččin hlas“ tak musel patřit jediné hrdličce divoké.

Obvyklejším důvodem změny avifauny je skutečná změna rozšíření daného druhu. Pokud zalistujeme starými atlasy, přečteme si první čísla našich ornitologických časopisů, nebo se zaposloucháme do vyprávění nestorů naší ornitologie, narazíme na řadu druhů, za kterými dnes musíme cestovat daleko za hranice naší země. V sadech a alejích byl rozšířený v úvodu zmíněný ůhýk rudohlavý, na skalách vyzpěvovali skalníci zpěvní, na drátech a kupkách sena vysedávaly skupinky mandelíků hajních, po jižní Moravě se proháněla hejna dropů velkých. Výskyt těchto druhů je dnes na našem území minulostí a zvolna je následují další druhy – ze starých stodol a okrajů vesnic se vytrácejí sýčci obecní, z pastvin mizí dříve početní dudci chocholatí.

Co bylo příčinou vymizení řady druhů? Ve většině případů se ukázalo, že hlavní vliv na jejich ubývání měly rozsáhlé změny v krajině, spojené se změnami v hospodaření. Pozvolný přechod od všudypřítomné zemědělské výroby k průmyslu, spojený se zanikáním otevřených ploch a jejich postupným zarůstáním lesy, dovršený pak po druhé světové válce scelováním polí a rostoucím využíváním chemických prostředků, si vyžádal svou daň. Přesvědčit se o vlivu těchto změn bylo minimálně do devadesátých let minulého století prosté – stačilo překročit severní hranice na polské území, kde se krajina měnila mnohem méně, a hned se objevily druhy, které už tehdy byly u nás často minulostí.

Bohužel i v současné době pozorujeme pokračující mizení řady dalších, především vodních druhů ptáků. Důvody jsou opět prosté a také souvisejí se změnou hospodaření v krajině. Intenzivní meliorace v druhé polovině dvacátého století, spojená s drastickou změnou využívání rybníků, vedla k mizení podmáčených luk a rozsáhlých ploch pobřežních porostů. Voda v rybnících se změnila z průzračné na podivnou kalnou tekutinu, ve které je vidět sotva na několik centimetrů. Postupně se tak z většiny území vytratili hnízdící bahňáci (koliha velká, břehouš černo-

Foto: J. Veber (veberphotobank.com)

Volně žijící labuť velké zahnízdily na našem území ojediněle od 40. let minulého století, pravidelně hnízdí až od 60. let.

ocasý) a kachny (lžičák pestrý, čírky), následované v posledních letech před očima mizějící potápkou černokrkou.

Není ovšem pravdou, že by docházelo pouze k ochuzování naší avifauny. Čas od času dojde v areálu některého druhu ke změnám, které jej donutí vyrazit zkoumat a osidlovat nové oblasti. Tak se u nás v první polovině 19. století objevil v jižních Čechách zvonohlík zahradní, který se odtud rozšířil dále a v roce 1860 už obsadil v hojném počtu celé naše území. V roce 1942 byla v Brně zaznamenána první hrdlička zahradní, která během několika let pronikla až na Ostravsko a do severních Čech a do začátku sedmdesátých let zabydli celou území až do podhůří hor. V roce 1953 byl v Lednici pozorován první strakapoud jižní, který se po pěti letech objevil na Olomoucku a koncem 60. let pronikl na Opavsko a odtud dále do Polska.

Co vedlo k expanzi dříve až exotických druhů? Kupodivu často totéž, co vedlo k ubývání druhů jiných – změny krajiny. Na rozdíl od druhů vymizelých se však tyto nové druhy dokázaly změnám přizpůsobit a využít je. U řady druhů šlo o tzv. urbanizaci, tedy využití člověkem vybudovaných sídel k hnízdění i sběru potravy. To je charakteristické například pro expanzi hrdličky zahradní, ale také strakapoudy jižní najdeme na většině nových míst hnízdících v zahradách a parcích. Osídlení vesnic i měst se netý-

Foto: P. Kuncík (kuncikfoto.kx.cz)

Ještě na začátku minulého století u nás hnízdil mandelík hajní pravidelně, místy i v početných koloniích, především v nižších polohách. Poslední prokázané hnízdění proběhlo v 80. letech na jižní Moravě.

Foto: A. Trebol, CC-A-SA 3.0 Unported license.

Dříve velmi početný sýček obecný rychle mizí nejen z naší krajiny, ale i z celé střední a západní Evropy.

ká jen nových druhů, ale také řady druhů dříve lesních, lidským sídlům se původně vyhýbajících – naši dědové tak vzpomínají na proniknutí kosů do městských zahrad. Později je následovali třeba holubi hřivnáči, drozdi kvícali a řada dalších, méně nápadných druhů.

Otázkou je, co je prvním popudem, který k podobnému šíření vede, co ho vlastně nastartuje. Dobře poznány byly příčiny kupříkladu u sýkořice vousaté. Zabraní mořského území v Nizozemsku a jeho následné vysušení vedlo k vytvoření obrovských ploch rákosin, ve kterých jejich populace během několika let vzrostla téměř na stonásobek! Následná změna rákosin v zemědělskou půdu znamenala pro desetitisíce ptáků ztrátu domova, proto se po roce 1965 explozivně rozšířili po celé Evropě a obsadili řadu nových území, kde často žijí dodnes.

Příčiny novějších expanzí jsou prozkoumány a pochopeny lépe. Tak například vzrůstající počet nezamrzajících vodních nádrží (odkaliště, šterkovny, přehrady) v kombinaci s novou a velmi pestrá potravní nabídkou v podobě rozsáhlých skládek odpadků umožnily zimování řady druhů i na našem území a kromě výrazného růstu počtů dříve vzácných druhů, jako je racek bouřní (*Larus canus*), přivedly na naše území i druhy zcela nové, především racka bělohlavého (*Larus cachinnans*) a racka středomořského (*Larus michahellis*). Ještě v 80. letech šlo

Foto: Z. Tunka (birdphoto.cz)

Skalník zpěvný hnízdil v České republice do konce 70. let minulého století, avšak spíše vzácně a nepravidelně.

Foto: M. Pelánek (phototrip.cz)

Ťuhýk rudohlavý hnízdil zejména v teplejších oblastech Čech a Moravy pravidelně do 60. let 20. století, pak však postupně vymizel. Poslední prokázané hnízdění je z roku 1988.

o vzácné hosty, v dnešní době není problém na vhodných místech pozorovat stovky, někdy dokonce tisíce ptáků!

U řady druhů byl důvod jejich populačního vzrůstu a šíření ještě prozaičtější. Ve skutečnosti nešlo ani tak o vzrůst, jako o návrat k původnímu stavu poté, co pominulo intenzivní hubení – ať už přímo střelením vzletných ptáků nebo sběrem vajec. Tak se opět začali již po druhé světové válce šířit motáci pochopi, v nedávných letech pak orlí mořští, sokoli stěhovaví nebo krkavci. Téměř vyhubeným ptákem na sever od našeho území byla dokonce i dnes hojná labuť velká. Po ukončení hubení začátkem 20. století její populace na severovýchodě Polska silně vzrostla a pak se především od 60. do 80. let minulého století rozšířila k jihu a západu, přičemž postupně obsadila i naše území.

Vzrůstající zájem o pozorování ptáků v terénu, spojený s rostoucími znalostmi rozlišování méně nápadných druhů, vedl k záznamům řady nových, často dosud přehlížených druhů. K tomu přistoupilo v posledních desetiletích větší kroužkovací úsilí na každoročně opakovaných akcích, při nichž mimo řadu běžných druhů v sítích uvízly občas i nějaké rarity. Tak kupříkladu odchytů na hřebenech Krkonoš, Orlických hor a Jeseníků obohatily naši avifaunu o několik druhů budníčků a strnada bělohlavého

Foto: Š. Mikulka (ordinaryangels.net/foto.php)

Zvonohlík zahradní expandoval v 19. století ze Středomoří do střední Evropy.

Foto: Z. Tunka (birdphoto.cz)

Racek bělohlavý na našem území hnízdí teprve od 90. let minulého století.

(*Emberiza leucocephalos*), zatímco časté návštěvy pozorovatelů na rybníčních soustavách, údolních nádržích a šterkovnách přinesly záznamy řady nových druhů bahňáků, racků či kachen. Větší znalost zpěvu a hlasů a soustředění se na horské oblasti na severu a východě našeho území vedly k odhalení malé, relativně stabilní populace budníčka zeleného (*Phylloscopus trochiloides*).

Faunistická komise ČSO

Rostoucí množství pozorování a počet záznamů ne vždy snadno určitelných druhů vedly ČSO k tomu, aby v roce 1989 zřídila nezávislou Faunistickou komisi (FK), jejímž úkolem by bylo pozorování posuzovat a potvrdit tak nebo vyvrátit jejich hodnověrnost. Spolu s ostatními evropskými FK založila Evropskou asociaci faunistických komisí (AERC). Postupně došlo k vytvoření mezinárodně uznávaných pravidel fungování FK. Během více než dvaceti let své existence komise rozvíjela svou činnost a styl práce, takže dnes je již mezi pozorovateli známou institucí. V posledních letech pracují její členové společně s dalšími odborníky také na revizi starších údajů a dokladů tak, aby bylo možné co nejpřesněji stanovit, které druhy, v jakých počtech a v jakých obdobích se na našem území vyskytly nebo stále vyskytují. Dosavadní zjištění ukazují, že několik druhů bude třeba z naší avifauny z různých důvodů vypustit (nehodnověrnost, záměny, nebo dokonce podvody).

Více na fkcs.czo.cz a aerc.eu

Díky práci Faunistické komise se můžeme vrátit na začátek a pokusit se odpovědět na úvodní otázku – kolik druhů u nás vlastně bylo zjištěno? Ke konci roku 2011 se k avifauně naší země počítalo celkem 399 druhů ptáků, z nich kolem 200 hnízdicích. Avifauna je ovšem proměnlivá a každou chvíli se může objevit zatoulanec, který není jen snovým zápisem do deníku několika pozorovatelů, ale může být i předzvěstí dalšího šíření, které náš seznam ptáků obohatí.

◀ **Martin Vavřík** | je učitelem svazkové školy ZŠ a MŠ Údolí Desné. Věnuje se především rackům, hnízdění a tahu ptáků v Jeseníkách. Je členem Faunistické komise ČSO.

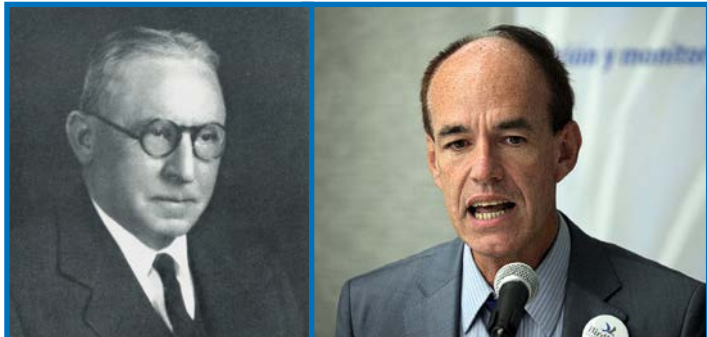
Jiří Šírek ▶ | je starostou města Kojetína, původní profesí zemědělský inženýr. Věnuje se terénní ornitologii, především vodním ptákům. Je členem Faunistické komise ČSO, kde nově pracuje jako její jednatel.

90 let BirdLife International

Společně s více než stovkou dalších partnerských organizací slavíme zvláštní výročí: před 90 lety byla založena nejstarší mezinárodní ochranná organizace na světě, BirdLife International, kterou ČSO zastupuje v České republice.

(1) Foto: Archiv BirdLife | (2) Foto: iisd.ca

(1) T. Gilbert Pearson, zakladatel ICBP, organizace předchávající BirdLife International (nalevo). (2) Marco Lambertini, současný výkonný ředitel BirdLife International (napravo).

I když si dnes uvědomujeme, jak zásadní hodnotu pro nás má příroda, ničíme životní prostředí stále rychleji. Klíčové ekosystémy jako lesy a oceány jsou nadměrně využívány a nenávratně znehodnocovány. Osmnáct ptačích druhů je ohroženo vyhynutím, což ukazuje, že způsob, jakým hospodaříme s naší planetou, je dlouhodobě neudržitelný. V ČSO usilujeme o ochranu ptáků České republiky, ale zároveň si uvědomujeme, že ochrana přírody může fungovat pouze na mezinárodní úrovni, a proto jsme se přidali k dalším 116 organizacím a stali se součástí Partnerství BirdLife.

Nejstarší mezinárodní organizace na ochranu přírody na světě

BirdLife byl založen 20. 6. 1922 jako Mezinárodní rada na ochranu ptáků (International Council for Bird Preservation; ICBP) prezidentem organizace Audubon (dnešní partner BirdLife v USA), T. Gilbertem Pearsonem, v Londýně. Během tří let se k ICBP přidaly členské organizace z pěti kontinentů.

Prvními zástupci ICBP byli sice muži, ale vedení společnosti brzy převzala žena. Phyllis Barclay-Smithová (UK) byla první generální tajemnicí a hnací silou ICBP plných 43 let! Tato energická dáma spolu s významnými ornitology Jeanem Delacourem a S. Dillonem Ripplem, který následoval T. G. Pearsona ve funkci předsedy, vytvořila z ICBP impozantní síť organizací. Spojovalo je nadšení pro ptáky a znepokojení nad ubýváním druhů a jejich stanovišť. Jádrem úspěchu ICBP byla oddanost myšlenky mezinárodní spolupráce mezi zeměmi i kulturami po celém světě. I dnes zůstává tento základní princip filozofií BirdLife.

První kampaně ICBP byly zaměřeny na prosazení zákazu obchodu s perím volně žijících ptáků, které tehdy zdobilo klobouky dam z vyšší společnosti, což vedlo k zabíjení stovek tisíců volavek. První konference ICBP v Ženevě v květnu 1928 požadovala i zákaz sběru vajec vzácných druhů a vymezení doby hájení během tahu a hnízdění. Dále nabádala vlády k mezinárodní dohodě o prevenci ropného

znečišťování moří, která se v roce 1954 stala skutečností.

Prioritou ICBP byla vždy ochrana ptáků během migrace, a tak začala roku 1978 koordinovat celosvětové hnutí, které později prosadilo Konvenci na ochranu tažných druhů (CMS nebo Bonnská konvence), první mezinárodní konvenci svého druhu.

Od roku 1952 ICBP shromažďovala údaje o ohrožených druzích ptáků a v roce 1966 vydala ve spolupráci s Mezinárodním svazem na ochranu přírody (International Union for the Conservation of Nature; IUCN) první Červený seznam ohrožených druhů ptáků, publikaci, která zásadně ovlivnila celosvětovou koncepci ochrany přírody.

Až do roku 1980 pracovali všichni v ICBP dobrovolně. Prvním placeným ředitelem se tehdy stal Christoph Imboden (Švýcarsko) a profesionalizace se záhy osvědčila – ICBP získala reputaci hlavní vědecké autority zaměřené na ptáky, která do roku 1985 uskutečnila přes 200 projektů ve 42 zemích.

Počátky BirdLife International

I přes veškeré obdivuhodné úspěchy organizace zápasila se svou volnou strukturou federace mnoha skupin s různou filozofií. Každá země byla zastoupena „národní sekcí“, kterou tvořily nejen společnosti pro ochranu ptáků a přírody, ale také muzea, univerzity a zoologické zahrady, vládní agentury, a dokonce i myslivecká sdružení.

Proto byla dne 3. března 1993 založena nová organizace, pojmenovaná BirdLife International, ve které je každá země reprezentována jedinou společností. Logem se stal rybák dlouhoocasý, proslulý překonáváním nejdělsích vzdáleností během tahu, který svým putováním spojuje kontinenty a symbolizuje nezbytnost mezinárodní spolupráce. A tak se zrodilo Partnerství BirdLife – společenství podporující národní organizace. Klíčová je zejména myšlenka, že jedinou účinnou a dlouhodobou odpovědí na pokračující úbytek biodiverzity je rozvoj schopností jednotlivých zemí světa chránit svoji přírodu vlastními silami.

Rychlý vývoj Partnerství

Do roku 1994, kdy se v německém Rosenheimu konala první světová konference BirdLife, se k Partnerství přidalo 53 členů. ČSO, založená roku 1928, se stala plnohodnotnou partnerskou organizací BirdLife International roku 1998.

Za podpory významných osobností v roli čestných prezidentek, jako jsou Její Veličenstvo jordánská královna Noor a Její Císařská Výsost japonská princezna Takamado, se BirdLife stal globální sítí občanských společností. V roce 1996 předal Ch. Imboden roli mezinárodního šéfa Miku Randsovi (UK), kterého ve funkci vystřídal Marco Lambertini (Itálie). V současnosti zaměstnává sekretariát BirdLife kolem 200 odborníků v několika regionálních kancelářích.

Za účtyhodnou dobu své existence vyrostl BirdLife ve vlivného hráče na poli světové ochrany přírody. Partnerství je zastoupeno na všech kontinentech a pracuje pro něj více než 7500 zaměstnanců. Členové ČSO jsou tak součástí celosvětového hnutí, největšího svého druhu, čítajícího přes 2,7 milionu členů a 10 milionů příznivců.

Některé společné úspěchy

- ♦ **Program pro předcházení vyhynutí (Preventing Extinctions Programme):** akce na záchranu 70 ze 189 kriticky ohrožených ptačích druhů.
- ♦ **Významná ptačí území (Important Bird Areas; IBA):** 12 000 území vyhlášených partnerskými organizacemi, z nichž 41 vybrala ČSO v ČR. Jde o mezinárodně uznávanou síť území významných pro ochranu biodiverzity vytvořenou na základě monitoringu ptáků. ČSO přispěla do programu nyní velmi populárním konceptem patronátních skupin.
- ♦ **Program „Flyways“:** ochrana významných tahových zastávek a zimovišť na třech hlavních tahových cestách.
- ♦ **Přírodní rezervace** s celkovou rozlohou více než 1 milion hektarů, které vlastní nebo spravují Partneri BirdLife.

Mezi příznivce BirdLife patří také Jeho Královská Výsost Princ Charles. V roce 2008 podpořil svou návštěvou projekt na záchranu deštného lesa Harapan na Sumatře.

Stěny nářků

Foto: E. Viktorová

Protihluková stěna na obchvatu Kolína po zabezpečení.

Je slunečné jarní ráno. Mladá žluna vyrazí z rodné dutiny za prvním dobrodružstvím. Rodiče utnuli přísun krmení a prázdný žaludek nutí řešit nastalou situaci. Šplhá až do koruny vysokého topolu. Zaujala ji odumírající olše opodál. Tam by něco k snědku mohlo být! Mládě houpavým letem hladce překoná první metry. Nabere výšku, aby přeletělo podivnou šedou překážku... a po nárazu do čiré desky dopadá mrtvé na břeh potoka. Po ještě nedostavěném silničním obchvatu středočeského Kolína zatím neprošlo jediné auto, ale protihluková stěna už si vybrala bůhvíkolikátou oběť...

Transparentní plochy

Vyrobené ze skla, plexiskla nebo polykarbonátů, obklopují nás ve městech i volné krajině. Izolují před hlukem a prachem silnic i železnic, obepínají moderní budovy i koridory mezi nimi, chrání cestující na zastávkách hromadné dopravy. Nebo nám jen umožňují lepší pohled do zahrady. Zkrátka – slouží. Mají však, nejsou-li zabezpečeny, také druhou, odvrácenou tvář – 24 hodin

Foto: L. Viktora

Možná první, každopádně poslední cesta mladé žluny.

denně jsou zabíjány, kteří připraví o život nebo trvale zraní tisíce ptáků ročně. Tedy u nás, celosvětové odhady hovoří o milionech.

V učebnicích architektury se však o jejich nebezpečnosti zatím nedočtete, přestože se o ní ví. Také informace o neúčinnosti dosavadního zabezpečování prosakují jen zvolna. Reč je o prapodivných siluetách, které mají připomínat ptáky, osamocené na velkých čirých plochách, spíše jako alibi projektantů než vážné míněný záměr.

Čas od času se objeví reportáž či článek, inspirovaný konkrétním případem, aby pak rychle upadly v zapomnění v záplavě dalších informací. Pojďme se na dva příběhy podívat blíže.

Karlovarská ulice, Praha-Řepy

Protihluková stěna (PHS) na severozápadním okraji Prahy patří se svými 270 metry spíše mezi ty kratší. Před hlukem chrání obyvatele ulic Lipanská a Možného. Ptáky chrání před nárazem do desky 2,5 × 1,5 m vždy jedna silueta s rozpětím křídel půl metru.

První zprávy o úhynech ptáků odtud pocházejí z roku 2011. Stěna si nevybírá. Vzhledem k reliéfu okolí však mezi desítkami úhynů významně figurují krahujci. Jen od ledna do dubna letošního roku jich zde bylo nalezeno 5!

Zvolili jsme formálně správný úřední postup. Úhyny byly nahlášeny se žádostí o řešení Oblastnímu inspektorátu České inspekce životního prostředí pro Prahu a Středočeský kraj. Inspekce za naší asistence situaci neprodleně prověřila, ke zjišťovacímu protokolu jsme přiložili své stanovisko. Za provoz komunikace i stěny odpovídá Technická správa komunikací, jejímž zřizovatelem je Magistrát hl. m. Prahy. Jeho vedení se teď, po několika měsících, dožaduje ujištění, že námi doporučené úpravy jsou skutečně bezpečné, a zatím ptáci hynou dál.

Obchvat Kolína u Polep

Také žádný obr, jednostranná PHS, necelých 200 metrů dlouhá, izoluje od hluku chatovou kolonii pod obcí Polepy na přemostění potoka Polepka. Je součástí nedokončeného obchvatu

Kolína, generálním investorem stavby je státní Ředitelství silnic a dálnic (ŘSD ČR).

Břehové porosty potoka jsou v polabské krajině, které dominuje intenzivní zemědělská výroba, důležitým biokoridorem. Není divu, že za krátký čas po vybudování si tato stěna stihla vybrat krutou daň. Jako ve většině případů i zde přesné záznamy chybí, avšak všichni oslovení místní obyvatelé se s úhyny setkali. Ptáci totiž často padali přímo na prašnou cestu kolem potoka. Smutné svědectví pak vydala vlastní stěna, na které se pravidelně střídá 30 cm velká černá silueta s bílou, vždy po jedné na desku zvící 7 čtverečních metrů. Desítky otisků, skvrn od trusu a krve – důkazů proběhnutých kolizí, totiž déšť nesmyje, zatímco mrtvolky na zemi zkonsumují mrchožrouti, kteří si k prostřenému stolu rychle najdou cestu.

Díky oznámení místních lidí, které přijala redakce TV Nova, jsme se o problému dozvěděli a mohli reagovat. Odvysílaná reportáž přinesla okamžitý efekt. Do hry se razantně vložil Městský úřad v Kolíně a hle – jako mávnutím kouzelného proutku byla stěna během pár týdnů zabezpečena vertikálním páskovým polepem. Záříjová kontrola pak dopadla podle očekávání – ani jeden otisk, ani jedna mrtvolka.

Řešení existuje, ale jen na papíře

Ne vždy je po ruce někdo, kdo dotlačí zodpovědné k činu, nápravě. Proč nejsou PHS u velkých liniových staveb v objemu stovek milionů či spíše jednotek miliard Kč standardně zabezpečovány? ŘSD, mocná státní organizace, umístilo v červnu na své webové stránky metodicky správný postup zabezpečení. Také Ministerstvo dopravy již disponuje víceméně správnými informacemi. Proč tedy znovu a znovu dochází k fatálním pochybením?

Nejde ale pouze o liniové stavby. Projektanti propadli kouzlu transparentních materiálů a používají je nejen u velkorysých veřejných budov, ale i u subtilnějších čekáren hromadné dopravy. Také zde se uzavírají osudy mnoha ptáků. I v těchto případech existuje řada účinných řešení. Místo úvah o zabezpečení však nejčastěji situaci řeší úklidové služby, které dostanou pokyn odklízet ptačí těla ještě před příchodem zaměstnanců nebo klientů.

Pomozme ptákům

Samostatnou kapitolou jsou obyčejná okna a transparentní dveřní výplně bytů a chat, zimní zahrady. Tady se nám zatím dobrých řešení nedostává. Rozsáhlejší polepy oken zamezují přístupu denního světla a jejich estetická hodnota není zrovna vysoká. Jednou z cest, kterou se hodláme vydat, je testování polepů a nátěrů UV materiálu. Ptáci totiž, na rozdíl od lidí, v UV spektru vidí. Pokud se rozhodnete zapojit, vaši pomoc uvítáme. Na www.birdlife.cz zveřejníme příslušnou výzvu.

Lukáš Viktora vytrvale hledá oboustranně prospěšná řešení konfliktních situací mezi ptáky a lidmi, především v energetice a ve stavebnictví.

Vranské jezero je důležitou zastávkou na cestě pro migrující ptáky.

Foto: E. Kolářová

Vranské jezero – mezi mořem a horami

Když se řekne dovolená v Chorvatsku, většina lidí si představí bílé pláže, modré moře a skupinky turistů polehávajících na oněch bílých plážích. Ale Chorvatsko nabízí mnohem víc, jak pro obyčejné batůžkáře, tak pro náročnější milovníky přírody. Vranské jezero je se svou plochou 8,83 km² největší jezero Chorvatska. Pro své bohatství ornitofauny je od roku 1999 chráněno jako přírodní park a ornitologická rezervace. S výskytem 249 druhů ptáků, z toho 102 druhů hnízdících, bezesporu patří mezi „hot-spots“ nejen v rámci Středomoří, ale celé Evropy. Když se mi tedy naskytla příležitost strávit několik dní v této oblasti a když jsem se dozvěděla, že se zde nachází i ornitologická stanice, neváhala jsem dlouho.

Foto: E. Kolářová

Své anglické jméno (Moustached Warbler) dostal rákosník tamaryškový podle černého proužku před okem, který směřuje dolů a tvoří „knírek“.

Proč zrovna Vranské jezero?

Vranské jezero se nachází v severní Dalmácii mezi obcemi Pakoštaně a Pirovac, v krasovém údolí, které od moře odděluje jen úzký pruh pevniny. V 19. století byl v nejužším místě prokopán kanál, spojující jezero s mořem. Původně sladkovodní jezero, které zásobují zde vyvěrající prameny, tak získalo dnešní brakickou vodu, protože jeho hladina leží pod úrovní hladiny moře.

Přes svou plochu je Vranské jezero jen 2–5 m hluboké. V jižní části se nachází zaplavované louky a mokřadní ekosystémy, které představují jednu z nejohroženějších biotopů v Chorvatsku.

V severní části jezera obklopují rozsáhlé porosty rákosu, které jsou domovem ohromného množství hmyzu, ryb, obojživelníků, plazů a ptáků. Pro ptáky představují mělké vody rákosin ideální prostředí pro hnízdění, hledání potravy a možnost úkrytu před predátory.

Kdy se vypravit na cestu?

Nejllepší dobou pro návštěvu Vranského jezera je tradičně období jarní a podzimní migrace, ale v průběhu celého roku je možné na Vranském jezeře pozorovat druhy, se kterými se v České republice člověk setká málo či vůbec, jako jsou bukáček malý či volavka

Pozorovatelna nabízí možnost výhledu na celé jezero i s přilehlými mokřady.

červená, a proto stojí za to Vranské jezero navštívit kdykoliv.

Rady k nezaplacení

Po pobřeží Chorvatska je možné poměrně snadno cestovat místními autobusy, kterými se dostanete za přijatelnou cenu do prakticky jakékoliv vesnice. Naopak cestování vlakem je v této oblasti vyloučeno, protože jediný železniční koridor ze Zadaru směřuje do vnitrozemí, a naprosto se tedy vyhýbá jakýmkoliv přímořským oblastem.

Je možné se ubytovat hned na břehu Vranského jezera v kempu Crkvine. Další možností je pak využít nabídku ubytování v nedaleké vesnici Pakoštaně (cca 3 km). Zejména v letních měsících člověk nemusí mít strach, že by nocleh nenašel, a majitelé jsou často ochotní o ceně smlouvat a případně slevit.

♦ Poměrně užitečné je navštívit informační kancelář pro turisty v centru Pakoštaně. Velmi ochotný a obstojně anglicky mluvící personál je místní a dokáže zodpovědět téměř jakýkoliv dotaz, ať už se týká historie, dopravního spojení či půjčení vybavení na výlet, a na závěr ještě doporučit hospůdku s místní kuchyní či hudbou.

♦ Okolo celého jezera vede cyklistická stezka s mnoha vyhlídkovými body, ze kterých je možno si prohlédnout panoráma mořského pobřeží i s přilehlými ostrovy. Přestože by pozorný čtenář webových stránek Vranského jezera (www.vransko-jezero.hr) mohl nabýt dojmu, že si lze vybavení včetně kol zapůjčit někde v okolí jezera, není tomu tak. Nejbližší půjčovna kol je v Pakoštaně na nábřeží (cena 110 kn/den).

♦ Především v létě, kdy teploty často překročí 40 °C, je naprostou nutností mít s sebou dostatek vody. Výlet okolo Vranského jezera, ať už pěší či cyklistický, zabere několik

Foto: I. Dudáček (paci.net)

Potravou sýkořice vousaté je hmyz a semena rákosu.

Foto: L. Hlásek (hlasek.com)

Hnízdo si bukáček malý staví z rákosu a trav nízkou nad vodní hladinou.

hodin, během kterých se není kde schovat před ostrým středomořským sluncem.

Co jsem viděla nebo vidět chtěla...

Rezervace nabízí unikátní možnost vidět hned několik druhů volavek najednou. Poměrně běžně k vidění byla volavka bílá a stříbřitá. Bohužel volavku červenou, která v rezervaci každoročně hnízdí v počtu 5–12 párů a zároveň je symbolem rezervace, jsem neviděla. Na ostrůvcích v rákosí je možné zahlédnout kormorány malé, jejichž populace zde je největší v celém Chorvatsku.

Z drobných pěvců patří mezi časté druhy všichni rákosníci, které známe z našich zeměpisných

šírek, tj. zpěvný, obecný, proužkovaný a velký, ale vyskytuje se zde i nám méně známý rákosník tamaryškový. Z dalších druhů, které je možno v rákosí zahlédnout, stojí za zmínku slavík modráček, sýkořice vousatá, moudivláček lužní či strnad rákosní. Z dravců zde pak hnízdí například moták pochop. Ačkoliv se jedná o běžný druh, nelze nezmínit obrovskou kolonii lysek černých, které přilétají na Vranské jezero zimovat.

Naučná stezka Vranského jezera

Je půl sedmé ráno, vychází slunce a já jdu z Pakoštaně k Vranskému jezeru. Zatím je příjemně chladné ráno, ale modrá obloha slibuje

Jasně žluté prsty volavky stříbřité za letu kontrastují se zbytkem černých nohou.

I kormorán malý se po příchodu z vody suší v typické poloze s roztaženými křídly.

další parný den. Po cestě mímám piniový lesík, pole s vinnou révou a olivový háj, které jsou tak typické pro zdejší krajinu. Pěšina vede kolem silnice, ale záhy se ztrácí, a musím tedy jít po rušné asfaltce.

Krátce po východu slunce dojdou k úvodní tabuli naučné stezky, která začíná hned za kempem ležícím na břehu jezera. Nikde nikdo. Jen volavka stříbřitá se brodí podél břehu a snaží se ulovit něco k snídani. Vydávám se tedy po visuté dřevěné lávce dál kolem jezera. Kvůli extrémně suchému létu linie jezera ustoupila na některých místech o více než 30 m, ale v deštivějších letech lávky vedou nad vodní hladinou a rákosím. Po několika desítkách metrů narážím na několikasethlavé hejno, zde ve Středomoří hojných racků bělohavých, které je už z dálky možné poznat podle jejich křiku. Během cesty zastavuji ještě několikrát, abych si prohlédla několik desítek lysek, které se v poklidu kolébají na vodní hladině.

Na konci stezky mímám ornitologickou stanici, ale pokračuji dál v cestě k pozorovatelně, která leží na malém poloostrovku obklopená vodou, a slibuje tedy krásný výhled na okolní mokřady i celé jezero. Po cestě pozoruji ledňáčka říčního, jak nehybně sedí na rákosu a vyhlíží svou kořist. Mělké prohráté vody se doslova hemží rybami všeho druhu. Při březích se prohání hejnka rybiho potěru a čas od času s sebou nad hladinou plácne kapr více než nadstandardní velikosti.

V rezervaci se lze setkat se stovkami racků bělohavých.

Rákos, kam se podíváš

Při příchodu k pozorovatelně vyplaším pár volavek bílých a několik kormoránů velkých. Neváhám a šplhám do nejvyššího patra a okamžitě začínám s pozorováním a focením. Netrvá dlouho a nad rákosím elegantně přelétne moták pochop. V rezervaci hnízdí 1–2 páry každý rok a vidět je vyžaduje trochu štěstí. V rákosí se společně s kormorány velkými sluní i kormoráni malí, kteří jsou dobře rozpoznatelní podle subtilnějších tělesných proporcí a kratšího zobáku. O kousek dál potápka roháč sedící na hnízdě trochu apaticky pozoruje dění okolo a tváří se, že potápka malá, která proplová pár metrů od hníзда, je zde denním hostem. Na břehu se plazí had, a přestože z výšky pozorovatelně nejsou možnosti determinace ideální, po zralé úvaze prohlásím zvíře za užovku podplamatou. Do raního klidu se znenadání ozve hlasitý křik a zpoza hýbajícího se rákosí najednou vylétne bukáček malý. Jen o pár metrů mine pozorovatelnu a ztratí se v dálce nad lány rákosí.

Jak to chodí u kolegů ornitologů v Chorvatsku

Jak slunce stoupá nad obzor a teplota je stále vyšší, i ptačí aktivita pomalu utichá. Jen stovky vlaštovek neúnavně nalétávají nad vodní hladinu, aby ulovily létající hmyz. Za zpěvu rákosníka velkého, poskakujícího po vrcholcích rákosu, se vydávám na zpáteční cestu, kdy se chci zastavit na ornitologické stanici, kterou spravuje Chorvatská ornitologická společnost a od roku 2001 zde pořádá několikátý denní letní odchyt. Přestože jsem se chtěla předem ohlásit e-mailem a domluvit se na návštěvě, má snaha vyšla na prázdno a na žádný z e-mailů jsem dodnes nedostala odpověď. Nezbyvá než to zkusit naslepo a pokusit se vloučit do přízně chorvatských kolegů jen tak, bez předchozího pozvání.

Už zdálky pozoruji čtyři postavy, které na mě koukají s lehké zmatečným výrazem v obličejí. Zdá se, že mě považují za zbloudilou turistku, která nedopatřením sešla z naučné stezky. Jak se blížím, veškerá naděje z jejich obličejů, že bych si snad zastávku na jejich stanici rozmyslela, vyprchává. Nenechám se odradit a předpisovou angličtinou a s úsměvem (pozitivní přístup vždy pomáhá) se směle představuji jako studentka zoologie z České republiky se zájmem o ornitologii. Mé představení však vyvolává jen nesrozumitelné hučení a trochu zmatek, kdy si přítomní zřejmě nejsou jistí, zda někdo mluví anglicky, a všichni si jdou tak říkajíc po svých bez toho, aby mi věnovali větší pozornost. Ve chvíli nouze jsem se rozhodla vytasit trumf nejvyšší a ukázat všem nášivku Moravského ornitologického spolku, pečlivě přišitou na batohu. Jeden po druhém si nášivku prohlédli a po chvilce mudrování mě s veselým výrazem na tváři začali zdravit „Dobro došli, dobro došli“ a energicky trásli pravicí. Už jsem ztrácela naději, že se pověstná jižanská srdečnost a pohostinnost projeví.

Je půl desáté, ale ve stanici visí stále ještě stovky plátěných pytlíků s neokroužkovanými ptáky. Ve většině z nich jsou vlaštovky z ranní kontroly, které uvízly v síti, když se vznesly z nocoviště. Systém kroužkování těchto ptáků je jasný. Nasadit kroužek a ptáka co nejrychleji vyhodit ven otevřeným okénkem a vzít dalšího. Dozvídám se, že není výjimkou zde chytit i přes tisíc vlaštovek denně, a okamžitě mám velké pochopení pro kroužkujícího kolegu, který se tváří, že vlaštovka je jeho nejméně oblíbený pták. Po vlaštovkách přichází na řadu rákosníci. Druhovou monotónnost oživuje pár pěnic černohlavých a pokřovních, rehci zahradní, strnadi rákosní, slavici modráčci a několik ledňáčků říčních. Ani další kontrola sítě nedopadla uspokojivě. Přímou před námi síť přelétl dudek chocholatý, ale vrabec pokřovní naštěstí pro nás to samé nedokázal.

Pomocí angličtiny, němčiny, češtiny, chorvatštiny a obrázků v atlasech získávám postupně přehled, co vše je zde během migrace možné vidět či chytit, a v duchu jen lituji, že jsem dnes neměla větší štěstí. Přece jen mít v ruce vlaštovku skalní, vlhu pestrá, rákosníka tamaryškového nebo lelka lesního se ani zkušeným ornitologům nestává každý den. Nezbyvá než se sem opět vrátit s nadějí, že příště to bude lepší.

Eva Kolářová je doktorandkou studijního programu Zoologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. Zabývá se dlouhodobými změnami hnízdní fenologie ptáků a fenologickými změnami dřevin a jejich odezvou na změnu klimatu.

Rodinná oslava dvacetin Ptáka roku

Již jste se někdy přetvářili ve svůj oblíbený ptačí druh? Cítili jste, jak vám narůstá zobák a raší peří? Děti účastníci se víkend, který ČSO připravila pro rodiny s dětmi v Jizerských horách, si vyzkoušely nejen tuto proměnu, ale také jak se žije dosavadním dvaceti jedna ptákům roku. A všech 52 účastníků si přitom užilo náramné legrace. Děti v roli slavíků prolézaly nastraženou sítí ve Středomoří, jako orli mořští lovily ryby a občas skončily s otravou v záchrané stanici, u ledňáčků prolézaly norou a čistily ji od rybích kostiček, jejich skřívání zpěv byl nahráván a analyzován

a jako čejčí kuřata se musely schovat před predátory – rodiči. Na závěr nedělního výletu si všichni coby skorci nalovili larvy pošvatek a chrostíků k obědu a jako zákusek si dali tetřeví dort k dvacetinám akce Pták roku. Nezklamaly ani ukázky kroužkování – děti byly nadšené zvláště z králíků a ze skorců – potápěčů. Během víkendu vznikly i krásné pohádky, z nichž alespoň jednu uvádíme. Je to společné dílo všech zúčastněných rodin. Pro velký úspěch proběhne podobná akce i v příštím roce, je však potřeba se včas přihlásit, tento víkend byl zaplněn již během pěti dnů!

Ledňáččí pohádka

Ledňáček šel na ryby. Potkal tam vlhu. „Co tady děláš, vlho, chceš se snad naučit chytat ryby?“ „No, to bych velice ráda, jak se to dělá?“ „To je jednoduché. Koupíš si v obchodě rybářský prut, na kterém je háček.“ „Áha, v jakém obchodě se to dá koupit?“ „V obchodě s rybářskými potřebami. Má to ale háček. Nedá se tam platit pírkou vlh. Berou tam jen kuny.“ „Kuny, ty já znám, ty chodí budit a rušit v noci bratrance konipasa.“ „Ale tohle budou jiné kuny – kovové a papírové.“ Jestli to tedy nebyly spíš hřivny, co jimi platí bělořiti. Ledňáček se rozhodl, že si na tu kunu posvítí. A vydal se hledat baterku. Chtěla mu posvítit světluška, ale omylem ji sežobl, a tak baterku nenašel a vlha se nikdy chytat ryby nenaučila.

Lucie Hošková

Foto: L. Hošková

Podrobnosti o uvedených akcích, stejně jako o akcích pořádaných pobočkami ČSO, spolupracujícími nevládními organizacemi atd., naleznete v aktualizované podobě na www.birdlife.cz.

10. listopadu – Exkurze na tovačovské rybníky. Odjezd v 10.00 hod z autobusového nádraží Přerov, sraz u sádek v Tovačově v 10.50 hod. K vidění severské druhy ptáků na tahu do zimovišť. Za špatného počasí se nekoná. Vede Adolf Goebel, tel.: 776 064 743, e-mail: goebel@mos-cso.cz.

23.–25. listopadu – 3. západočeská ornitologická konference, pořádaná Západočeskou pobočkou ČSO, se koná v Klatovech. V sobotu 24. 11. v rámci konference proběhne „putovní“ podzimní členská schůze ČSO.

5. ledna – Vltava Tour po šestnácté, Stromovkou přes Císařský ostrov do Tróji a Sedlece na grog. Pořádá Rakovnický ornitologický spolek Fénix o. s., e-mail: r.o.s.os@seznam.cz, Milan Tichai, tel. 737 271 755.

12.–13. ledna – Mezinárodní sčítání vodních ptáků. Více informací a termíny Zimního sčítání vodních ptáků ve středních Čechách na <http://scitanistc.webnode.cz/>.

25. ledna – Osmý ornitologický ples ČSO od 20.00 hod. v KD Barikádníků, Saratovská 20, Praha 10.

Spektivy

MeoStar S2 82 HD
MeoStar S1 75 HD
MeoStar S1 75
TGA 75

Binokuláry

MeoStar B1
8x32, 10x32
7x42, 8x42, 10x42, 10x42 HD
7x50, 10x50, 12x50
8x56
MeoPro
6.5x32, 8x42, 10x42

Tradice
od roku
1933

LEPŠÍ
POHLED
NA
SVĚT

meopta

www.meopta.com

